

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1997 йил, 5 август

31 (112)- сон

Йўлбошчимизнинг Вазирлар Маҳкамаси йиғилишидаги ҳаяжонли сўзларини тинглаб ўтириб, қурч, мазмундор фикрлар, бахслар замирига сингиб ётган вақтнинг ўтаганимизни бутун жисму жоним билан ҳис этиб турдим. Йўлбошчининг сўзи юрагимизга даъват. Бош миямиздаги оғоҳлик нукталарига мурожаат. Эскидан қолган қаракатлик ва ланжликлардан ҳалос бўлиш, қутулиш, дунёга янги инсон назари билан қараш орсун. Вақтинг кетти, бахтинг кетти, дейди халқнинг мақоли. Вақтни бой бериш — тараққиёт ва фаровонлик имкониятларини бой бериш билан баробар. Тарих ва қомил қонинот бизга XX асрнинг сўнггида нодир ва ноёб имконият ато этди. Ўз миллий давлатчилигимизни ўзимиз қуриш, яратиш, давом эттириш ва уни дунё цивилизациясининг муносиб бир ҳалқасига айлантириш ҳақ-хуқуқига эга бўлди. Давлатимиз ва халқимизнинг мангалиги ярқираб, йўл кўрсатиш ва йўл танлаш иқтидори ҳамда шижоат, ғайратига эга бўлган лидер — йўлбошчи сафларимизни ростлади. Йўл танлай оладиган шахсгина йўлбошчи бўла олади. Йўлга бошлайдиган инсонгина йўлбошчи бўла олади. Йўл яъни тарих ва тақдир масъулиятини устига оладиган кишигина йўлбошчи бўлади. Йўлбошчилик — шараф ва бошдан оёқ туганмас меҳнатдир. Йўл танлай билмаганлар кўз ўнгимизда дунёда қайларда адашиб юрмоқдалар. Қандай қилиб жангалар, туганмас низолар, қирғинлар ичига кириб бориқдалар. Ўз маданияти, ўз ахлоқи, маънавияти, ислохотларини ҳимоя қилишдан ожиз бўлиб қолмоқда. Ўтмиш империя фалажликларида қутулишда ланжлик ва ўта сусткашлик кўрсатмоқда. Яқинда Қирғизистонда «Иссиқкўл Форуми — 97» анжуманларида катнашганимизда ЮНЕСКО раҳбари, ахбойиб дўстимиз Федерико Майор «лидер — йўлбошчи йўл танлаш жасоратига эга бўлиши керак», деган фикрни айтди. Йўл танлаш ҳар вақт улғу ақл, улғу юрак ва улғу муҳаббат билан бўлади.

Бугун иккинчи баркарорлик шароитида яшаётганимиз, миллий ислохотларнинг изчил тадрижийлик билан қадам-бақадам силжиб, давомийлик касб этаётгани, мустакиллик учун, ислохотлар учун яшайдиган одамлар тоқ фақи пайдо бўлаётгани, ўзини шу замин ва шу давлат, мамлакатнинг фуқароси эканлигидан ифтихор этиб, шу ифтихорини ишга шўнғиётган кишилар етиши қайётганлиги — булар ва яна жуда кўп-кўп ҳодисалар олти йил бурун

ВАҚТИМИЗ КЕТЯПТИ. БАХТИМИЗ-ЧИ?

ни жасорат билан ёриб ўтиб танланмоқда ва ёруғликка чиқилмоқда. Йўл танлаш деганда, яна Иссиқкўл Форумида бўлиб ўтган бир гапга эътиборингизни тортая. Қирғизистон Республикаси Президенти Аскар Акаев Форумда нутқ сўзлаб, жумладан, ушбу миннатдорчилик сўзларини айтди. Сўз жуда эътиборли бўлгани учун уни бу ерда бирмунча тўлиқроқ келтиришга журъат этаман: «Менинг ёдимдан 1990 йилнинг дим, жазирама ёзи сира чиқмайди. Ўшанда Ўшда икки халқ орасида қонли моҳаро чиқди. Чингиз Айтматов Москвадан Ўшга ўчиб келди. Саросимага тушиб қолган масъулиятни раҳбарининг тақлифи билан эмас, қалб амирага қулоқ тутиб келди. У ўзининг дўстлари — ўзбек ёзувчилари Одил Ёқубов ва Пиримқул Қодиров билан биргаликда низоини тугатишга улкан ҳиссасини қўшди. У қирғизларни қаттиқ оғоҳликка чақирди. Чингиз Айтматов Ўшга Тошкент орқали ўчиб келди. Тошкентда уни Ислам Каримов кутиб олди. Ислам Каримов унга шундай деди: «Мен Фаргона, Андижон ва яна бошқа бир қанча жойларда нималарга тайёргарлик қўрилайтганлигидан хабардорман. Ўн минглаб кишилар қўлига нима тушса, шуни олиб тўпланмоқда. Ким таёқ, ким тош, ким қулоқ кўтариб Ўшга юриш қилмоқчи. Лекин мен уларнинг сизнинг чегарангиздан ўтишларига асло йўл қўймайман». Ислам Каримов ўз сўзида қатъий турди. Ўша таҳликали оғир дамларда биронта одам чегарани ёриб ўтгани йўқ. Агар Ислам Каримов шундай йўл тутмаганда, сўнг ҳеч тўзатиб бўлмайдиган ҳол из берган бўларди.

Шундан кейин ҳам яна неча-неча бор мушкул дамларда биз ёнимизда ўзбек йўлбошчисининг қудратли елкасини, дўстимизнинг елкасини ҳис қилиб турдик. Аминманки, бу гапларнинг ҳаммаси тарих абадиётининг сира ўчмас саҳифаларига ёзиб қўйилиши зарур. Бунга низо-

ларнинг олдини олувчи му- тахассисларгина эмас, ёзувчилар, шоирлар, драматурглар, санъаткорлар ҳам катта эътибор билан қарашлари керак».

Акаев шу гапларини тарих учун айтиб ва ёзиб қолдиришни ўз бурчи деб билади. Тарих ва воқеликнинг энг оғир ва энг ҳал қилувчи нукталаридан би-

ти ва жасоратининг бир тарихий эпизоди. Сўнг му- тақиллик даврларида ҳар дақиқамиз, сониямиз йўл танлаш зарурати ҳамда мажбуриятини кўндаланг қўяверди. Ҳамон бу жа- раён бир зум тўхтамай да- вом этади.

Кечаги мажлисга қайт- сам... Ислам Каримовнинг сўзлари қулоғимизга ўқдай

қадалди: «Ўзбекистон экс- порт учун ишламаса, қо- лоқ, мамлакатга айланиб қолади». Бу ҳозир Ўзбеки- стон олдидagi масалалар- нинг масаласи. Президент келажак сари йўлимизни ифодаламасда. Охир-оқи- бат бизнинг қандайлиги- миз ҳақон бозорига қан- дай маҳсулот чиқариши- мизга қарайди. Бизнинг юзимиш маҳсулотимизда кўринади. Маҳсулотлари- миз бизнинг қандайлиги- мизга боғлиқ. Қандайлиги- миз эса қандай меҳнат қи- лишимизга боғланган. Ҳар қандай меҳнат ҳам меҳнат эмас. Меҳнат юксак то- вар яратиш қобилияти. Биз ҳали меҳнат расм-русуми деган тушунчани яхши эгаллаганимиз йўқ. Била- сизми, меҳнат расм-русуми нима дегани? Европа- ликлар буни меҳнат этика- си дейдилар.

Туркияда, Булгарияда, Молдавияда, Гуржистонда, Афғонистон ва Ўзбекистон- да ҳам, айтилган, узум ўсади. Лекин шу узумни ким қерда қандай ўстира- ди? Ким қаерда узумдан қандай маҳсулот олади? Германия узумчи боғдори Франция ёки Италия узум- чи боғдори билан рақобат қилолмаса, яшолмайди. Рақобатта меҳнат этикаси- ни яратган, ўзлаштирган одам чидайди. Ва енгади. Меҳнат этикаси ўзига қўп нарсаларни олади. Уни ма- ҳорат десак ҳам бўлади. Бизнинг узумларимиз дун- ёда энг ширин узум. Ўнг ширин узум. Бундан кўра ширинроқ ва тоғлироқ узум ҳеч қаерда йўқ. Мен бунга жуда жиддий айтип- ман. Умуман, ҳеч бир ма- қтанишсиз айтилган. Бизни- нг мевадарида мазали ме- валар ҳеч қаерда йўқ. Мен қўп мамлакатларнинг тар- вузларини едим. Ҳеч би- ри уз тарвузимизга ўша- майди. Ҳўп, Энди келинг. Очигини айтилган. Бизни- нг узумчилик, боғдорчи- ликка муносабатимиз қан- дай? Узумларимиз, тоқзор-

лар, ишқомларимиз кўпин- ча ўз ҳолига ташлаб қўйил- ган. Икки-уч тонна узум берадиган тоқдан баъзан икки бошгина тоза узум ёйолмаймиш. Узумларимиз бари турли касалларга ча- линган. Нега? Қўнчимиз, ихлосимиз қолмаган. Қул тушган увол узумлар биз- га мунғайиб қарайди. Эгамнинг бошига ҳам қул тушмадимикин? Мана, меҳнат этикасида бир шингил. Бизнинг бир қа- дар ҳолларда оламга, ўз фаровонлигимизга муно- сабатимиздан бир шингил. Ҳолбуки, бир ток яхши қа- ралса, бир хонадонни оғ- зини мой қилиши мумкин. Бир яхши қаралган, пар- варишланган тоқда бир хо- надоннинг катта даромади бор. Бир ток яхши сара си- гирдан ҳам эмас. Биз ду- нёга дунёдаги энг сара узумларни чиқаришимиз мумкин. Ҳа, энг сара. Ўнг рақобатбардош. Биз дунё- га боғдорчиликнинг энг асил мевадари неча ми- нглаб тонналаб етказиб беришимиз мумкин. Мен жуда ақл билан ўзлашти- риладиган мураккаб техно- логияларни айтётганим йўқ. Ўзимиздан келадиган, ўз қўлимизда бўлган ишлардан айримларини айтман. Ҳўп. Нега узум чиқармаямиз, нега сархил мевадари сотмаямиз? Не- га олмазорларимиз, ёнғор- зорларимиз қаровсиз ётибди? Нега? Нега биз ўзимизни бой ва давлат- манд қиладиган, бизга та- биатнинг ўзи қўл қўллаб берган соҳаларни қўлга ол- маямиз? Дизайнчи бола- лар етишяпти. Нега улар сервисга менсимай қар- райдилар. Бир узумининг яхшилаб қўрсатсанг, жойласанг, сақлаш чораси- ни кўрсанг, қўлингга дар- ҳол беш доллар қиради. Бунақа бошлардан неча юз минглаб тайёрашнинг мумкин, биродар ахир.

Ёшлар технологияларни ўзлаштиришга қирришди- лар. Бу — энг яхши йўл. Лекин биз ўз қўл остими- да бўлган нарсалар билан тез ва қафолати тарзда дунё бозорига чиққишимиз мумкин. Шунинг пайида бўлайлик. Шунинг учун меҳ- нат ва оила расм-русум- ларимизни бошдан-оёқ ях- шилаб қайта қараб чи- қайлик. Узумларимиз чи- қариб ётсаю биз бахтимиз- ни бошқа нарсалардан ки- дириб ётсак, унда бизни ким демок керак? Бойлик тепасида ўтириб бойлиги- мизни англамасак, энг осони ўғрилиқ экан, де- ган фалсафага бориш жу- да қийин эмас. Президент шуларни ўйлаб бонг уряп- ти.

Эшитайлик. Кўз очайлик, биродар!

Иброҳим ҒАҒУРОВ

«Миллий тикланиш» газетасига 1997 йилнинг иккинчи ярми учун обуна давом этмоқда.

Обуна индексимиз: ЯККА ШАХСЛАР УЧУН — 64618 ТАШКИЛОТЛАР УЧУН — 64619.

Санъат

БОШ МЕЪЗОН — ҲАЛОЛЛИК

Қўшиқ қадим-қадимдан инсон қалбидаги чўқур ва нозик ҳислар- ни сўз ва мусиқа ёрдамида ифо- далош воситаси бўлиб келган. Бун- дан ташқари, у киши юрагини маъ- нуум ҳис бағишлайди, қўнғилида турли кайфиятлар уйғота олиши билан ҳам қадриятини ноёб қув- он-ифтихорига тўлганлиги турли қў- шик-қўнғил билан ҳар қанча ифо- далош арияди. Қўнғилининг ҳам санъатини жуда яхши тушуналлик- лари, севганликлари сабаб бўлса керак, мамлакатимизда «Ўзбеки- стон — Ватаним меним!» ширин о- стида қўшиқ конкурсларини ўтказиш таъабубини билан қилдилар. Олдин ўтказилган конкурслар энг-энг, а- жойиб қўшиқлар тўғилишига са- баб бўлди. Бу йил ҳам ушбу анба- на қизинг давом этди. Биз танлов- ларнинг фаол муаллиф-иштироки- си Ўзбекистон Бастакорлар уюш- маси Қўшиқ кенгаши раиси, танқит- ли композитор Нодир Норхўжаев- га бир неча саволлар билан муро- жаат қилдик.

— Нодим ака! Бу йилги қўшиқ тан- ловлари аваллигидан фарқ қила- дими? Юз ва қамчиликлар қандай? — Албатта. Бу йилги танловлар- да қўшиқлар жанрларга (турлар)га ажратилди. Ҳар бир ижрочи ўзи та- налаган йўналишда қатнашиб, яхши шў йўналишда баҳоланди. Бирок кам- чиликлар ҳам бўлди. Агар совринли турлар ҳар бир жанрга алоҳида бағишланганда эди, мақсада му- вофиқ бўларди. Яъни, болалар қў- шиклари алоҳида, аънавий йўна- лиш — алоҳида, эстрада, хор — ало- ҳида... Чунки ҳар бир жанрдаги қў- шикнинг ечимиз ўзгачадир. Бундан ташқари, танловда кўпроқ қўшиқ эмас, қўшиқчи баҳоланишига йўл қўйилган ҳам бир оз нотўғри бўл- ди. Ташқилий қўшиқ танлов шарт- ларида аниқ кўрсатилган қарамай, қўп жойларда муқофотлар баста- шoir ва ижроҳига тенг бўлмайди, балки қўп ҳолларда фақат ижрочи- нинг ўзигагина топирилди. Мен бу

гапни ўзим бевосита алоқадор бўл- ган далилларга таяниб айтганман. Эътибор қилган бўлсангиз, тан- ловдаги совринли ўринларни қўп ҳолларда хаваскор ижрочи, шоир ва бастакорлар олдилар. Бу ҳол мени ўтган йили ҳам ўйлантириб қўйган эди. Наҳотки, профессионал ком- позитор ва бастакорлар шунчалик ёмон ижод қилишса, деган ҳайбат борганлиги. Албатта, истеъод қа- сба қарамайди. Турли касб эгала- ри бўлган танқиди қўшиқчиларимиз кам эмас. Росмана ижод қилиб, ян- ги асар яратганларни мен ҳам чин қалбимдан қўтайман. Лекин «турч қўрқмасиз бўлмайди» деганларидек, янги асар яратилган деб, бошқа ихлоқдор асарининг у ёқ-бу ёғини сал ўзгартириб, муқофотта даъо- гарлик қиладиганлар ҳам йўқ эмас. Шу ўринда ўзимга тааллуқли икки- та мисол келтирай. Бу йилги тан- ловда шоир Ҳабиб Раҳмат билан ҳамкорликда яратган «Ўзбекигидан

айланай» номли қўшиғим аввал Сирғали туманида, сўнгра Тошкент шаҳар танловда совринли ўрин- ларни эгаллабди. «Эгаллабди» дейишнинг сабаби, ушбу қўшиқ матбуотда эълон қилиниб, менинг номимдан республикага тарқалган. Танловда эса мусиқа муаллифининг ўзи ақсаришти қадриятлари- га тўғри келмайди, деб ҳисоб- лайман. Шунга ўхшаш воқеа Пўлат Мў- мин билан ҳамкорликда ёзилган «Сақлагил мардона» қўшиғини билан ҳам содир бўлди. Бу қўшиқ нота- сини билан танишганимда, у менинг ё- зганимдан айтарли даражада фарқ қилмаслигига ғувоҳ бўлидим. Мен фақат ўзим билиб қолган, у

ҳам бўлса Тошкент шаҳрида рўй берган иккита мисолни келтирдим. Қидирса, бошқа вилоятларда ҳам бундай мисоллар учраши эҳтимол- дан ҳоли эмас.

— Сиз ҳақиқатан қутулмаган жо- хатлар ҳақида сўзладингиз. Бу во- қеага бастакорлар уюшмаси ёқуд бошқа идоралар ҳоли муносабат билдирдиларми? — Бор гапни айтиш керак, бу ма- салага Ички Ишлар Вазирлиги тез эътибор бериб, бастакорлар уюш- масининг эксперт қомиссиясига ик- кита ймонинг ва бошқа муаллифни- нинг нотасини юборди. Бирок қомис- сия шу бугунга қадар ўз ҳулоса- сини билдиргани йўқ. Бошқа ҳоллар- да мутасадди ташкилотлар томони- дан муносабат севмади. Ҳатто, ўт- ган йили туман (қайсалигини айт- май қўқолай) маданият бўлими бош- ларимнинг «Муқофотдан менин- гинг улуғлимини ким беради?» деган саволига «Биз муқофотни топири- гамиз, қўнғилидан келса, бориб ижроидан ундиринг», дег жавоб берди. Ўйлайманки, муаллифлик ҳу- қуқини бузувчи қилларга нисба- тан қонунчи қора қўриш лозим. — Сўбатингиз учун раҳмат. Ижодингизга ривож тилаймиз.

Озод МўМИНОВ

ДУГОНАЛАР

«МТ»: воқеалар, хабарлар

ЁН КЎШНИ — ЖОН КЎШНИ

ХУҚУКИНИ БИЛГАН ҚОҚИЛМАС

Тошкент шаҳар суди би- носида шаҳар ва туман суд- лари судьялари ҳамда ҳи- мочиларининг «Муаллиф- лик ҳуқуқи қонунчилиги ба- жарилишида судьяларнинг вакифлари» мавзусидаги аниқ қўшиқ семинари бўл- ди. Семинар Ўзбекистон Республикаси Муаллифлик ҳуқуқи Давлат агентлиги, Тошкент шаҳар Адлия бош- қармаси, «Банк Информ- рейтинг» компанияси ва шаҳар суди билан бирга- ликда «Евроосиё» жағфар- маси ҳомийлигида ўтказил- ди. Асосий диққат-эътибор муаллифлик ҳуқуқига оид қонунчилик, янги фуқаро- лик кодексининг муаллиф- лик ҳуқуқларини қўллаш юзасидан келиб чиқадиган муносабатларини тартибга солиш, низоли фуқаролик ишларини судларда қўриб чиқиш ва муаллифлар ҳу- қуқларини тиклашга доир масалаларга қаратилди.

Маълумки, маънавий му- лк маҳсулотлари, хусусан, аудио, кино, видео ва бош- қа асарлардан фойдала- нишда бир қатор ҳуқуқбу- зарликлар келиб чиқмоқда. Семинарда муаллифлар ва ҳуқуқ эгаларига бу соҳада етказилган моддий ва маънавий зарарини суд йў- ли билан ундиришни амал- га оширишда зарур бўлган чора-тадбирлар, вазифалар қўриб чиқилди. Шунингдек, халқаро конвенция ва шартномаларда суд олди- га қўйилган талаблар ҳусуси- да фикр юритилди. «Муал- лифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларини ҳимоя қи- лишда доир низо, фуқа- ролик ишларини қўриб чи- қишда ҳозирги замон та- лабларига жавоб берадиган ҳуқуқий адабиётлар ва қўл- ланмалар яратиш, вақти- вақти билан суд амалиёти- ни умумлаштириб туришга келишиб олинди.

ЖАМИЯТ + ЁШЛАР = КЕЛАЖАК

Жарқўрғон тумани «Наврўз» маданият саройида «Давлат, оила, жамият ва ёшлар тар- бияси муаммолари» мавзусида анжуман бўлиб ўтди. Уни ту- ман ҳокимлиги, «Қамолот» жағфармаси ва туман мада- ният ишлари бўлими бирга- ликда уюштирдилар. Бугунги давр тезкорлики ва чаконлики талаб қилади. Жамият ривожланиши фуқаро- ларнинг, жумладан, ёшларнинг ақл ва заковатига боғлиқ. Туман ҳокимининг муовини Жумагул Сафарованинг «Ёш- лар ва жамият», «Қамолот» мавзусида ана шу муҳим ма- салага бағишланди. Туман «Қамолот» жағфармаси раиси Номоз Абрайкуловнинг «Ёш- лар ва жамият», маданият иш- лари бўлими мудири Фарид- да Хасановнинг «Ёшлар қа- молотида маънавият» мавзу- ларидаги «кишилар ҳам йи- гилиш қатнашчилари томони- дан илиқ қутиб олинди.

КОМИЛЛИК ҚАНОТИ

Деновадаги Раъно Узоқо- ва номидаги педагогика би- лим юртида «Маънавият ва маърифат йўли — мунаввар йўл» мавзусида йилги ўтказилди. Уни Халқ демок- ратия партияси туман ке- нагаши, халқ таълими ва ма- даният ишлари бўлими хамкорликда ташкил этди- дилар. Илғилишда туманда амалга оширилётган иш- лар жараёнида маънавият- нинг мазолини, халқимиз- нинг ўлмас маданияти, ас- рлар давомида маърифат йўлида қилинган буюқ иш- лар ҳақида фикр юритил- ди.

Йилгишда тумандаги маданият уйи илмий бўли- млари мудирилари, клуб муассасалари ходимлари иштирок этдилар.

Фотима ЖУМАЕВА

Садбархон ЖЎРАЕВА

АСРНИ ҚАРИТГАН УСТА

Шофирконлик Рашид бобо Раҳматов умрининг иккинчи асрини яшамоқда

Тўрт оқлик чўбин от бир кун сан- га етаро...

— Эй, муаллимзода, сенга гапира- версам, гап қўп. Бир юз-у бирга қи- рдим. Умр бўйи эшик, дераза ясадим, иморат қурдим, муаллимлик қилдим. 90 ёшимни нишонлаганимда Аллоҳ 100 га етказса, юз оши қиламан деб ният қил- гандим. Шукр, шу баҳорга ҳам етдим. Мен сенга айтсам, Наврўз тонги вақт- ли уйғондим. Юз билан юзлашиб тур- ган тонгим эди бу. Худодан ўзимга умр эмас, юртга осойишталик, дастурхонга барака сўрадим.

Сени шоир дейдилар. Қул Хожа Аҳ- мад Яссавийни ўқиганам. Ҳикमतлари орифона. Эшит:

Бешак билинг, бу дунё барча ха- лқдин ўтаро, Ишонмағил молинга, бир кун қўл- дан кетаро.

Ато-ано, қариндош қаён кетди — фикр қил,

Дунё ўткинчи. «Чўбин от» менга ҳам этиб турибди. Ёши маълум жойга етгач, одам ўқинар экан. Олдиндан, кейиндан қиллар ўтиб кетмади. Шу қишлоқнинг ўзида ўн-ўн беш чоғли ҳамсўхбат бор эдик. Сўхбатлар қўр ер, ҳаммаси юзга еттувчи эди. Айниқса, Тўхта бобо, Аслон бобо, Саид боболар Алломиш келбат қў- ринарди. Энди эса катта ёшлардан ҳеч ким қолмабди ҳисоб. Кампирнинг ҳам ҳоли ўзига аён. Зериксам, уста Неймат- нинг сартарошонасига бораман. Ҳан- гомачи бола, у билан қўнғил очиб, бир- роз овунаман.

Юз билан юзлашган тонгим ўн йил олдинги ниятим ёдимга тушди. Ширчи вақти бўлган бўлса ҳам ёбонни ўрталаб кекса муаллим Файзулла Нейматнинг уйига бордим. Асалариларга қараб юр- ган экан. Чорбоғида қутиб олди.

Давоми иккинчи бетда

АСРНИ ҚАРИТГАН УСТА

Боши биринчи бетда

— Файзулла, мени машинида ҳокимга олиб бор, — дедим кўришиб-сўрашиб бўлган.

— Тинчликми? — дея хавотир босди уни.

— Бугун юз ёшга тўлдим, элга ош қилиб бермоқчиман, — дедим ёш боладек ҳаяжонимни босолмай. — Ҳоким туманимизнинг каттаси, бир маслаҳат солайлик.

Ишонсанг, Файзуланинг кўзларидан ёш чиқиб кетди. Бағрига босиб турди, сез-дирмай кўз ёшларини артди. Ахир, у ҳам 75 га қадам қўйган. Яқинда 2-3 тенгдошини тупроққа топшириб, озгина ўйчан бўлиб юрди. Таклифимга дарҳол рози бўлди. Кўп ўтмай «ГАЗ-31» айвонни ёриб чиқди. Барака топ-тур Севарой келин дарвозасининг икки қаватини ҳам ланг очди.

Ҳоким қабулхонаси 3-қаватда экан. Зинадан кўрагилайтиб Файзулла тирсагимдан сунганди бўлди. Индамидим. Кўлини туширсам, кунглига олмасин деб ўйладим.

Ҳокимимиз Эркин Хайдаров мулохазали одам экан. Гапимни тинглаб бўлган, ўр-нидан туриб табриклади. Бағрига босди. 30-март кунига келишди. Эркинжон: «Албатта ўзим катнашаман», — деди қатъий қилиб. Муомаласидан кўнглим тоғдек ўсди. Сўнги тоза одам экан.

Пастга тушиб машинага яқинлашган, Файзулла ўсмоқчи-лаб сўради:

— Уста бобо, уйга қайта-верамизми?

— Хожа Мухаммад Ориф ар-Ревагарий Моҳитобонни бир зиёрат қилайлик, — дедим.

— Хушёрсиз, хушёр, — деди Файзулла таклифимга мени чандон қўйиб.

Тоza, охори кўрпачалар, яп-янги гиламлар ташлаб қўйилган янги қирилган мас-жидга кириб тиловат қилдик. Хожа Ориф Моҳитобон ҳақи-да сенинг тушунган бўлса керак. Ул зот Абдуллоҳ Ғи-дудовнинг шогирдларидан бўлган. Ўзимизнинг «Кўриш-кент» кишлоғи улуғ авлиёни-нг гоҳ-гоҳида кўришиб тура-диган жойлари бўлган дейи-шади. Шунинг учун ҳам мен эс билган кишлоқнинг номи — «Кўришкент». Кўрдигим, бизлар «хизрлар излари қол-ган тупроқда яшаймиш. Бун-и билишларинг керак.

Олдинги ҳокимимиз Файзулла Дилов ҳам кўп уд-дабурон, маърифатпарвар одам эди. Хожа Ориф Мо-хитобоннинг 875 йиллиги тўй-ни нишонлаш таклифи ҳам шу одамдан чиққан. Бунга ик-ки йил бўлди. Ўшанда у рес-публикамиздаги барча шо-фирконлик зелиларни бир жойга йиғди. Маслаҳат сол-ди, Кўпнинг этаги кўл дейди-лар, кўп савоб ишлар бўлди. Туман кибфаси ўзгарди. Мо-хитобон зиёратгоҳи обод бўлди. Дилов савоб олди. Хо-зир вилоят катталаридан би-ри дейишади. Хожа Орифни-нг «Орифнома» асари чоп этилди. Шу асардан битта топтирдим. Кўзим қуваати ет-ганча ўзим ўқиб, дам-бадам набираларга ҳам ўқиттирдим. Тумор қилиб осиб юрсанг, арзийдиган китоб. Ха, ха, ажабланма, кексалюб ўқи-дим. Ахир, шу теваракнинг биринчи муаллимиларидан-ман-да. Ҳозир ҳам ўқийман. Ўқиттириб ашитаман, радио тинглайман.

Сўхбатимиз шу ерга етган-да Рашид бобо ёстиққа ён-бошлади. Бошидан юпка су-рп матоли, зеб бериб тикил-ган ним дўпписини олиб, тиз-засининг кўзига қўйди-да, «Фақат айтиб берасанми, сен ҳам гапир-да», — дегандай менга қаради. Мен Рашид бобо билан ўтган йилги ҳайит кўни қилган сўхбатимни эс-ладим.

Уша кўни бу байрамни кишлоқда ўтказайтганим. Хонамда ҳаёлларга фарқ бў-либ кетган эканман, бир ма-хал онам салчиб ўрнидан турди-да:

— Рашид бобо келяптилар, — деди дераза ойнасидан ҳовлига ишора қилиб. — Ке-линг айтиб дарвоза олди-гача супуртириб қўйганим я-ши бўлган экан. Кўнглим се-зувди ўзи.

Дарвоқе, ҳайит кўнлари Рашид бобо ўйма-уй кириб тиловат қилишга оdatланган. Раҳматли ўроқ бобо ҳам шу одатини қанда қилмасди. Уларнинг чехраларидан нур борлигини кўп кузатганман.

Рашид бобо тиловат бош-лади. Узундан-узун тиловат-да барча муқаддас шахарлар қатори Бухоройи Шариф ҳам ёдга олинди.

— Бобожон, келгуси йили

Бухоромизнинг 2500 йиллик тўйини нишонлаймиш, — де-дим тиловатдан сўнг у киши-га мамнун бокиб. Рашид бо-бо ажабланиб сўради:

— Энди 2500 йил бўлиб-дими? Қачонги Бухоро бу? Унинг асл ёши бехисоб бо-лам. Муаллимларинг адаш-ган.

— Шунисига ҳам шукр, бо-божон. Буну бутун дунё ни-шонлайди, — дедим ортиқча изоҳлашнинг ҳожаги йўқлиги-ни сезиб. Рашид бобо ҳам шукрга рози бўлди шеклиги индамай кўнқолди. Бир оздан сўнг тилга кирди:

— Бухоро — мўътабар ша-хар, илм шаҳри. Илмининг асл магзини биласанми?

Абубакр ибн Тоҳир ал-Аб-ҳарийдан сўрашлар:

— Ҳақиқат не?

Ул зот жавоб бермишлар-ки:

— Ҳақиқатнинг бири илм-дур.

— Илм не?

— Илм ҳақиқатдур.

Бухоро — қатлам-қатлам илм. Демак, қатлам-қатлам ҳақиқат ҳам бў! Аслида эх-тиром билдираман десанг, ёш суриштириб ўтирма. Ша-ҳарда яшайсан, миноралар, мадрасалар, қосишлар олди-да бир мўддат тўхтаб ўтиш-ни одат қил. Бухоро фарзан-диман деган одам шунга бу-рчли. Умрим дурадгорлик, ёғоч ўймакорлиги каби уста-чилик касби билан ўтганлиги учун бу заҳматлар менга бе-ғона эмас. Мен қараб-қараб ҳис қилиб бўлганман. Сен бо-либ тагин қара, синчиқлаб-синчиқлаб қарагин. Узоқ ти-хилсанг, унда инсон тафак-кури борлигини, ҳатто уста-сининг сиймосигача тасав-вур этасан. Минораи Калон пеш-тоқиға сўнги гиштини қўёт-ган устанинг юрак сурурини кўз олдинга келтир. У ўша кез еру-қўннинг баб-баравар бандаси эди. Илк бор Аллоҳ-нинг этагини кўзига суртган инсон ҳам ўша. Обидларни-нг узоқ яшаш меҳнатнинг ҳалоллигиди, болам. Била-сан, Минораи Калон икки бор кучли тизилгани ҳам писанд қилмади-ку. 1920 йили Фрун-зе шафқатсизликларини айт-майсанми? Амир Саид Олимхон Бухорони тарк ет-маганида билмадим, холи не кечарди бу пайғамбар юрт-нинг? Рост, амир ҳам Бу-хоронинг бутун қолиқини, ўйлаган.

Файласуфона сўхбатдан лол қотаман. Ўзим ахтарган, сиймосини тасаввур қилган қосишкор, ўймакор устани кў-риб тургандай бўлман. Кўз олдимда осмонлар минора, унга сўнги гиштини қўётган, оппоқ яқтагининг этаги шаб-бодада тилинган ўста сий-расида Рашид бобони кў-раварман. Ха, у уста Рашид бобога ўхшаши аниқ. Мен уни бошқача тасаввур қил-майман.

Рашид бобо чўпқари имо-ратларнинг овозадор устаси, юзлаб усталарнинг белини болаган пири қомили. У 9 ёшлигидан ғиждувонлик қўли қўл дурадгор уста Мутал хиз-матига шогирдликка кирди. Ун саккиз йил унинг хизма-тида бўлди. Уй қуриш, тахта-дан турли имонат жиҳозла-рини асаш, ёғочга нақшлар битиш сирларини обдон ўр-ганди. Уста Рашид номи би-лан эл орасида эътибор то-пди. Унинг илм олишга ишти-еки зўр эди. Самарқанддаги ишчилар факултети (раб-фача)да тахсил олди. Оз му-дат ўқитувчилик иши ила машғул бўлди. Сўнг уни Ғи-дудовда очилган халқ теат-рига саҳна безатувчи уста ва-зифасига ишга тақлиф қи-лишди. У театр сахаси учун ёғоч саҳналар ясади. Қис-ма муддат Тошкентдаги Ҳамза театрида ҳам ишлаб келди. Пиесалар учун саҳна кўри-нишлари тайёрлади, ҳатто пастдан кўл қўли билан ра-кактантларини саҳналар яса-ди. Кейинчалик ўз кишло-ғига қайтиб, умрининг қаймо-ғини қироили чўпқари имо-ратлар, нақшинкор дарвоза-лар, пишк-пукта дераза-ромлар ясашга бағишлади. Доимо елкасида пойтахтаси яқриб юрди. Элининг уста бобосига айланди.

Юз оши бериладиган кўни чошгоҳданок одамлар оқи-б кела бошлади.

«Бу кўнларга етганлар бор, етмаганлар бор», — дея Ра-шид бобо бир йилдан буён боқилаётган бўқанинг ипини элининг кўз олдида қасбоба тутқазди. Тўй қоғозларининг сон-саногини йўқ. Бари юрак-дан, бари кўнлидан қили-

наётган хайр-саховат. Уста бобонинг ўғли Сайфулла ака, қизлари, қўвёлари, набираля-ри, туман ҳокими Эркин Хайдаров, жамоа ҳўжаликля-ри раисляри, қишлоқ оқсо-қолляри маърақага бош-қош. Келганлар уста бобони ба-ғрига босади, оппоқ яқтагини-н этагини кўзга суртади, ик-ки оғиз дуо сўрайди. Хабар етмаганлар: «Зиёфатга эмас, зиёратга келдик, уста бобо», — дейдилар бироз хижола-томуз. «Ундай дема, — дейди бобо. — сенга ҳам шу кўнни берсин».

Тўй бошланди. Давом этаётган Наврўз сурурига су-рур уланди. Шофирконнинг забардаст шоири Омон Аб-дулла даврабошлик қилди. Уста бобонинг шаънига чи-ройли мадҳиялар ўқиди. Кейин туман ҳокими Эркин Хайдаровга сўз берди. Ҳоким хаяжон билан шундай деди:

«Азизлар, бугун туманимиз-да ўз ёшдан ўтиш довоми бошлаб берилди. Уста бобо-миз туманда биринчилардан бўлиб ўшбу доводдан ошди-лар. Илоҳо, у киши юзлаб ки-шиларнинг ўшбу доводдан ўтишга мададкор бўлсин-лар. Дуо ижобат деганлар. Тўриси, ўзим ҳам тўқинла-ниб кетяпман. Ахир, XIX аср сўнггида туғилиб эсини та-ниган, XX аср давомида яша-ган, XXI аср бўсағасида тур-ган бу инсон чинакам бо-қийлик одами. Хизр назари тушган фаришта эмасми? Зиёрат қилинлар, тавоф айланлар: Мустақиллигимиз-нинг ҳам юз йилликларини биргаликда нишонлаш ҳам-мамизга насиб этсин!»

Ҳокимнинг сўзидан сўнг хонанда-ю созандалар дав-рага чиқди. Қўшиқ қўйга, қўй қўшиққа уланиб кетди. Дав-ранинг фойзи ортиб боравер-ди. Елкасига янги тўн ташла-ган уста бобога барча хавас-да. Раққоса жувон унга ка-раб хиром қилади. Уста бо-бо ҳам битта бели синмаган юзталиқни олиб унга ўзата-ди. Раққоса эса бугун сиз-дан олмайман, маъносизда қў-лини кўксига қўйиб маъно ўқ-тиради. Чолинг ёшлиги ту-тиб кетди шеклиги, раққо-сани ёнига имлаб, пулни чеккасига қистирди. Қўзатиб турган халқ бирам завқ қи-лади-ки, асти сураманг...

Уста Рашид Шофиркон ту-манининг Жўйрабод фуқаро-лар кенгаши худудига қараш-ли «Қоровулон» кишлоғида яшайди. Бу хондон барча учун зиёратгоҳ. Чунки бу мас-канда узоқ йиллик тарих гу-воҳи, машхур Уста Ширин Муродовлар қасбосида — Ра-шид бобо Раҳматом умрини-нги иккинчи асрига қадам қўйиб яшамокда. 100 йил — миллион қўнғиллар иморати-ни обод этган мазмули умр! Отахон зиёратидан қўнглим яйраб, узоқ яшашнинг сири ҳалоллик, поклик йўрилган савоб меҳнатлар аэазига эканлигига қомил ишонч хо-сил қилиб қайтдим. Қўшга қараган дарвоза олдидаги ўтиргичга ўтириб, уста бобо-мен билан хайрлашди. Уч-тўр қадам юриб ортимга қа-радим. Рашид бобо ҳассаси-нинг учини ерга тираб, дас-тасини яйига теккизганча ҳаёлга толган эди. Мен ну-роний отахоннинг қўнғил ме-ҳваридан шу чоғ нималар кечаётгани ҳақида ўйларкан-ман, танкили шоиримиз Аб-дулла Ориповнинг қўйидаги сатрлари ёдимга тушди:

Нечун бошинг эгик,
нечун қаддинг ҳам,
Нечун нигоҳингни
тортади тупроқ?
Менинг ер устида
танишларим кам,
Менинг ер остида
дўстларим кўпроқ...

Дилмурод ЖАББОР

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

Билмадим, нега, лекин мен ҳеч қачон ғалаба қувончини ҳис етмаганман. Болалигим кечган Ҳовузбод маҳалласининг тўртин-чи тор қўчасидаги ўн беш ҳов-лидан урушга кетган йигирма чоғли йигитдан атиги икки киши — денгизчи Абдуллазиз ака би-лан пийда зобит Жалол ака маж-руҳ бўлиб қайтишган, қолганла-ридан қора хат келган. Менинг акам — расом Аҳмадхон Аҳор ҳам ўн тўққиз ёшида урушга ке-тиб, йигирма бир ёшида Лени-град фронтда ҳалок бўлган. Шу-шу ғалаба ҳақида сўз кет-ганда кўз олдимда дунедан кў-зи очик, шаҳид кетган маҳалла-миз йигитлари ғавдаланади: қош-қўзлари попудек, тоғи ур-са талон килудек қучли, юз-қўзлари ёруғ йигитлар. Шунинг учун бўлса керак, урушдан омон қайтганларни бахтли инсонлар деб биламан.

Тўқсон ёшдаги собиқ жангчи Усмон ота Абдуллаев ҳақида ашитганимга, бу одамнинг тақ-дир мени қизиқтириб қолди. Отахонни қандайдан билганларни-н айтишча, у киши 56 йил мо-байнида Тошкентдаги Марказий телеграфда радист бўлиб хиз-мат қилганлар. 1942 йилда ҳар-бий хизматга чақирилганлар шу кетганча жангоҳларни кеңиб, Берлинга қаранганлар. Ўйда эса рафиқалари Назирахон йигирма икки ёшида икки фарзанди би-лан оғирроқлигича қапак қалиб қолмаган. Осмон узоқ — ер қаттиқ, илоҳи қанча. Усмон ота ўғли Саъдуллони уруш туғат-ча кўрмаган.

Биз отахоннинг Бокўчадаги хонадонидан уруш даврига оид турли ҳужжатларни қўздан ке-чириб ўтирарканмиз, ҳужжатлар ичидан бирини қандайдир бир икки эхтиром билан ажратиб ол-дилар. Бу маршал Георгий Жу-ков номидан Усмон Абдуллаев-га ёзилган ташакурнома эди. Ундаги қўйидаги сатрларга кў-зим тушади: «... Сиз машаққатли ва оғир уруш йўлларини босиб ўтдингиз. Сиз чекингизга туш-ган нихотда оғир қашқаттич жангу жадал жараёнида бошин-гиздан кечирган сермашаққат йиллар беиз кетмади. Ғалаба-да... шахсан Сизнинг ҳам ҳис-сангиз бор...»

Бу сатрларни овозимни чи-қариб ўқирканман, кўз қирим би-лан отахонга боқаман ва тўқсон ёшдаги собиқ жангчининг — фе-рейтор Усмон Абдуллаевнинг иродасига қойил қоламан. Ахир бу ташакурномаларга отахон

заҳираларидан маълум миқдорда маблағ ажратди-лар.

Бўлимимиз олдиндан белгиланган қатъий режа асосида иш юриятпти. Айни чоғда қўшма тадбир-ларда ҳам фаол қатнашяп-ти. Жумладан, вилоят бо-лалар кутубхонаси билан ҳамкорликда китоб фести-вали ўтказиб, голиб ўқув-чиларни тақдирлади. Нав-рўз байрами арафасида Учқўприк туманининг Кат-та Кенагас кишлоғида та-

ижодкорларнинг халқ ама-лий санъати ва хунарман-дчилигига бағишланган «Санъатимиз — олтин ме-росимиз» деб номланган кўрик-танловимиз ҳам му-ҳим аҳамият касб этди.

Кейинги йилларда ви-лоятимизда зиёратгоҳи бў-либ қолган қатор қишлоқ-ларда қишлоқларнинг таъмир-лаштиришга жиддий эъти-бор берилляпти. Шу мақ-садда тез-тез шанбалик-лар ва ҳашарлар уюшти-риляпти. Бундай савобли

валлуд топган шоир Ҳази-ний мақбарасини тиклаш-ча ҳисса қўшиш учун 100 минг сўмлик хайрия пули ажратди.

Бўлимимиз томонидан шу тумандаги 21-хунар ли-цейи ва Ҳазиний номида-ги мактабда, шунингдек, турли меҳнат жамоалари-да Ўзбекистон халқ ёзув-чиси «Олтин мерос» хал-қаро хайрия жағғармаси-да, Худойберди Тўхта-боев билан ўтказилган уч-рашувлар кўпчилиқда кат-та қизиқиш уйғотди. Айни-қас, ўқувчи-ёшлар қалбида она-Ватан тарихига, ўтмиш меросимизга бўлган меҳр-ни оширди. Бу жиҳатдан Ҳазиний ўй-музейида кек-са авлод билан бўлган суҳ-батлар ҳам қатнашчилар-да катта таассурот қолдир-ди. Яқинда вилоят Ёзувчи-лар уюшмаси билан ҳам-корликда ўтказилган ёш

ишлардан биз ҳам четда турганимиз йўқ. Чунонки, бўлимимиз қоида «Қурув-чи» номили ишлаб чиқариш қорхонаси ва махсус дўкон очдик. Улар бугунги кунда аҳолига баҳоли қудрат хиз-мат кўрсатяпти.

Ҳабарингиз бор, яқинда Президентимизнинг халқ бадийи хунармандчилиги ва амалий санъатини яна-да ривожлантиришга дав-лат йўли билан қўллаб-қув-ватлаш чора-тадбирлари тўғрисидаги фармони эълон қилинди. Бу фармон бошқалар қатори бизнинг олдимизга ҳам катта вази-фаларни қўйди. Шундан келиб чиққан ҳолда Бағдод туманида ташкил қилинган миллий музейни янада бойитиш ва кенгайтириш, Қўқон шаҳрида фаолият кўрсатаётган Миллий ху-нармандлар марказини ри-вожлантириш ишларини

миз ҳам бор.

Директор эр-хотини болалар олди-га бошлаб кетди. «Фар-занди бундай бўлса, кўнгли яримта ота-оналар экан-да», де-ган ўйлов кечди менда. Бухорбой ака фикримни ўқиб олган-дай:

— Булар ҳақиқий ота-оналар эмас, — деди — Тўғрироғи, иккинчи ота-оналар. Бу ерда тарбияланаётган ҳар бир бола-ларнинг мана шундай ҳомилярли бор. Улар ҳар ҳафта келиб, фарзандларининг ҳолидан хабар олишади. Ҳатто, қийим-бош-ларигача бут қилиб беришади.

— Қойил-э, — дедим. — Демак, болаларга мана шундай саховатпеша кишилар бириктириб қўйилган экан-да.

— Бириктирилган эмас. Улар ўз ҳомилярли, ўз ҳимматлари билан шундай савобни бўйинларига олишган.

Яқинда ўзим туғилиб ўсган Уратепеда бўлдим. Кишлоғи-миза бориб, ажаб хангоманинг устидан чиқиб қолдим. Мак-табимиз (тўртта ҳола, бир қоп сомон, бир арава қамиш) спорт майдончаси (тўғрироғи, мактабга қарашли бу ернинг я-рмини ишғол этувчи, маҳаббатли маҳит қурила бошланганди). Одам-ларнинг дарахлиқча, қурилишга ҳомилий қилиш қимўзар

МАЪРИФАТ МАНЗИЛИ

Баъзан кишининг ори келади: бу гаройиб гулшанда, бу ажиб бўстон аро, ҳазрат Ясавий мулоимгина боқиб турган, хассасаг сунанган Навоий бобонинг мунгланган нигоҳи ҳамиша оғох, Бобораҳим Машраб фигони, Сўфи Оллоёрнинг сертуғён ислохатномаси мангу янраб тургувчи, Мах-тумқули бобонинг ўлмас шеърйи хайрлашувлари абадиёт видосига айланган бу мўътабар даргоҳ ичра бизга нима бор? Тўполондарё бўйларидами, Мингтепа тепаликлари-дами йўл боқиб юрсак, шу яхши эмасми? Шоиρ дўстим мунграниб шеър ўқийди, янги шеърини, розидилини:

Икки жаҳонғашта,
Иккала кўшни,
Ўтибсизми бериб зах ерга тўшни.
Эртага мен борсам койиммасмисиз.
Эртага мен борсам орангиз бўшми?
Кетди бемор калбда сўзининг доғлари,
Ҳамон майда гаплар иззатда бизда...

Аммо кўнгил сөзар: шеърнинг зўрини
Шавкат Раҳмон ўқир фаришталарга.
Бу ёқда уволу, у ёқда хилол —
Чинордай юракни букар қилдай гаи.
Яхши одамларни кўриб эҳтимол
Йиғлаб юборганлар Асқад Мухтор ҳам!...

Кўнгил алланечук бўлиб кетади, тан кузги кўзи сингари жимирлайди, бўғизга оғриқми, хўрсиниқми, бир нима келиб тикилади, жон жисм ичра жонсарақ, дил бу ёруғ оламдан, бу фоний дунёдан ўз саволларига жавоб сўрайди.

Гоҳ гул бўлиб яшнади дил, гоҳ сўлди дил,
Гоҳ йиғлатиб, гоҳи ўзи кон бўлди дил,
Томоғимда чиркираган жон бўлди дил,
Ай, юзининг бир кўрмадим, менинг севгим.
Ойибой момонинг «Ҳаман ҳеч қачон бўлбўлсиз қолмайди» деган гаплари бор эди. «Шоиρ кўпу лекин чин шоиρ йўқ» ейинки, давримизнинг улуг оқинларидан бири марҳамат қилганидек, «2000-йилда бу ўқувчига икки минг нафар шоиρ тўғри келади» қабилидаги заҳарханда ташбехлар нисбий гаплар. Бу бугўдйзордан шоиρ ҳам, «шоййир» ҳам ўз донинни териб, қўқилаб юрибди, фарқи шундаки, ҳақиқий шоиρдан шеър қоляпти, бошқа бировдан эса хас-хашак.

Алҳазар, алҳазар, минг бор алҳазар,
Ана, юришибди кийгаланар зар,
Қодирийни сотиб шоиρ бўлганлар —
Меҳробингдан чиққан чаёларинг бор.

Шоиρлиқнинг кўчалари кўп, сўқмоқларию йўлқалари кўп. Гоҳ пасткам, гоҳ ўру қирли маконлари бисёр. Устоз Абдулла Ориф айтганларидек, «Паст-баланд бўлиб юрган» шоиρлар ҳам мўл. Лекин, ҳақиқий шеърйят йўли битта. Бу — қисмат йўлидирим. у камдан-кам шоиρга насиб этади.

Ватан ҳақида қаламқаш эоти борки ёзган, ёзепти. Ёзгани яхши. Бироқ, Ватанининг ўзидай вазмин, бегараз эли мисол содда, жайдари қилиб ёзганга не өтсин: **Ўв дўстларим, лабда болдай котиб қолган у —**

Онам сутти, онам сутти экан-ку Ватан.
Бу сатрлар муаллифи ким? Андижоннинг Марҳаматида (қўҳна Мингтепа) воёга етиб, гоҳ соддаваш, гоҳ мажнун-ваш шеърлари ила ўзбек элининг ошувта шоиρига айланган Муҳаммад Юсуфнинг номи ортиқча таъриф таъсифга муҳтож эмас. Бизнинг бу битикларимиз ҳам бор-йўғи бир

нўноқ розидил, бир изҳор, шундай шоиρ борлигини эътироф этгувчи бир далолатнома, холос. Шоиρнинг қадду қомати, бўй-бастини, чин қиёфасию кўнгил дунёсини унинг шеърйи айтади, унинг зоҳири ҳам, ботини ҳам ўз шеърйи-дир:

Бағрим ўртар бир ўй-баҳор айёмлар,
Ой борган ёқларга термулиб шомлар,
Айбин билмай кетди Акмал Икромлар,

Файзуллодек марди майдонларинг бор.
Бу шеърйят ўз-ўзидан яралгани йўқ. «Шувоклари кўчган эски уйлар», аҳин босган юзларни эслатгувчи ним нураган паҳса деворлару, тупроқ кўчаларнинг тунги суқутларидан, онайизорларнинг меҳру соғинчларию, оталарнинг тер ҳиди, захмат иси келувчи ятак, чопонлари, сулув қизларнинг кулгулари, қошу киприклари аро майсадек кўкариб камол топди бу шеърйят. Бу шеърйят меҳру соғинч, дарду ҳижрон, тириклик ва ўлим, дийдор ва айрилиқ тарбиясини олган, шунинг учун унда меҳр кўп, соғинч кўп. Шу сабабли бу шеърйятдан захмат иси келади.

**Ёлғиз қушдек гоҳо кўкка учдим шан,
Отдилар, тегмади камон ҳам, тош ҳам.
Она, оийнинг юзи тирналган экан,
Она, йиғлар экан хатто қуёш ҳам.**

Шоиρ савол ҳам бермайди, жавоб ҳам бермайди, Унинг шеърлари кишини сўроққа ҳам тутмайди. У бор-йўғи кўнглини тўқади, шеър шаклида саҳифаларга оқиб тушган бу кўнгил сизга кў оқламайди, нималаргадир тушган, нима-лардандир соқит бўлишга ҳам ундамайди сизни, сиз уларни шундоқлигича қабул қиласиз, яъни, шеърларни кўнгил мисол, кўнглини шеърлар янглиб. Бу кўнгил, бу шеърлар даъфатан сизнинг биродарингиз, синглингиз, ёрингиз, Ватанингизга айланиб қолади:

**Шодон куним гул отган сен,
Чечак отган измизга.
Нодон куним юпатган сен,
Ўзинг босиб юзмизга.
Синглим дейми,
Онам дейми,
Топинган қошонам дейми,
Ҳаммасидан ўзинг меҳри
Улугимсан, Ватаним.**

Қизиққанга кенг дунё

БРЮС ЛИНИНГ СИРЛИ ЎЛИМИ

Адоқлаб бораётган XX асрнинг энг ёрқин юлдузларидан бири Брюс Ли вафот этганига 24 йил бўлди Шунга қарамай, қарата сўзи тилга олингандаёқ у лаббатга эсга тушади.

Брюс Ли 1941 йили Сан-Францискода хитой операсининг юлдузи Ли Хоу Чунгйи табаркур хонадонида таваллуд топади. Оиласи Гонконгга кўчиб ўтган, қадимий шаҳарда муқим яшаб қолди. Тўққиз ёшидан хитойча кураш усуллари билан мунтазам шуғуллана бошлайди. Ўсирилор қолғаридаёқ Америкога қайтиб Вашингтон университетининг фалсафа факультетига ўқишга қиради. Кунг-фу (Шарқ яқажураши усулларидан бири) академиясини очиб, кураш санъатидан сабоқ беришга киришади. Қаратэга қизикувчиларга ўз услубини тарғиб қила бошлайди. Қўллаб чет мамлакатларда ҳам ўз маҳоратини ва истеъдодини намойиш этади. Масалан, турли йилларда намойиш этилган «Катта босс» (1972 й.), «Қаҳр муштилари», «Аждаҳонинг келиши» (1973 й.) «Аждаҳонинг қайтиши» (1973 й.), «Яшил ҳовоғари» (1974 й.), «Аждаҳонинг йўли» (1974 й.) филмларида у актёр сифатида суратга тушади. Паст бўйли Брюс Ли қалин тахталарни, гишларни қоти тош парчаларини яланғоч қўли билан уриб, майдалаб ташлаганда одамлар ҳайратдан донг котиб қоладилар.

Маълумки, қарата, анкироги, қарата-до кўп минг йиллик тарихга эга. Ривоятларда айтилишича, у дастлаб Япониянинг Окинава оролида пайдо бўлган. Шуниси қизиқки, ушбу оролнинг ўзида «Окинава кўли» номи билан машҳур қарата-донинг уч йўналиши: Наха-те, Шури-те, Тамари-те вужудга келган. Қаратэни нега кунг-фуга боғладингиз, деб савол беришнинг табийи. Бунинг асосий сабаби қарата-до ҳаракатларининг кўпчилиғи кунг-фу ҳаракатларига ўхшашдир.

Брюс Ли 1973 йил 20 июлда Гонконгдағи уйдада сирли равишда дунёдан ўтади. Ушанда у 32 ёшда эди. Таниқли киноактёр ва спортчининг ўлими турли миш-мишларга сабаб бўлади. Бу ҳақда рўзнома, ойномаларда қўллаб мақолалар эълон қилинган, ойнаи жаҳонда бир

РИСОЛАИ ҚУДСИЯ

Боши учинчи бетда

Яна айтадилар: «Комил авлиёўллоҳларга жаноби аҳадиятнинг зотий сифати бўлган ҳақиқий ҳаёт нуридан тўлиқ насиба бор ва унинг акси инсониятнинг соғлом фитратига йўл топгандир. Улар покиза фитрат устида бўлиб, бу фитратни ўзгартирадиган табъийат зулматлари ва башариёт сифатларидан халослик топганлар. Демак, улар ҳақиқий ҳаёт нуридан тўлиқ баҳра топган эканлар, бу нур орқали ҳалқнинг кўнглидағи, қобилятидағи, фикридағи, ниятидағи, амалларидағи ҳолатларидидаг сирлардан хабардор бўла оладилар. Яна Илохий нур бўлган бу ҳақиқий ҳаёт нури билан истеъодли толибларнинг дилларини тирилтирадилар ва бу ҳақиқий ҳаёт орқали тирилтириш ҳиссий ҳаёт орқали тирилтиришдан азиярокдир. Аммо ҳиссий ҳаёт орқали тирилтириш ва ҳиссий ҳаётни юзага чиқариш ҳолатининг юз бериши авлиёўллоҳлар орасида жуда кам вуҷудга келади. Халқ наздида эса бу азим воқеадир, шу туфайли улар бунга илтифот қилмайдилар.

Яна қудсий калималардан. Халқнинг Ҳақдан узок тушганининг барча иллати шуки,

улар ўзларини ўзлари узоклаштирганлар ва ўз ихтиёрлари билан ўзларининг юқини ўзлари қўлайтирганлар, ваҳоланки, Илохий файз келишида ҳеч қандай нуқсон йўқ. Амир Саййид Кулол мисол сифатида қуйидагини айтган эдилар: «То монёвликлар нами кетмағунага вуҷуд кўзаси хумдонга киритилишга лойиқ эмас. Яна бу кўзаларни тасаруф хумдонига киритилганда ҳам, баъзилари бу хумдондан бутун чиқса, баъзилари синиб чиқади ва бу нарсга азалий ирода зуҳурига боғлиқдир. Шунга қарамай, қўза синиб чиқса ҳам, яна умид қилган ҳолда, бу кўза қайтадан майдаланади, бошқа лойга аралаштирилади ва кўза ясалади, шояд шунда бутун чиқса, деб қайтадан хумдонга киритилади».

(Хазрати Хожамиз) айтган эдилар: «Амир (Кулол) ҳаётларининг охирида уч кеча-кундуз юзларини қилбага қилиб ўтирдилар ва ҳеч ким билан гаплашмадилар. Уч кеча-кундуз ўтгандан сўнг тилга кирдилар, шукр айтдилар ва дедилар: «Бу қилбага юзланишдан максад — бу эшикни қабул учун очадиларми ёки рад қиладиларми, билиш эди. Чунки авлиёўллоҳларга: «Лаҳумул-бушро филҳаёти дунё ва фил охирати» яъни, «Уларга дунё-

дай хоҳишга нисбатан хоҳиш қолмайди. Ушанда у башариётнинг энг паст жойидан убудият (бандалик)нинг энг улуг чўққисига кўтарилади. Шундай қилиб, Илохият жазабасининг тасарруфи билан уни «ал-фано филлоҳ валба-қрия». (Аллоҳ ичида фоний бўлиш ва Ҳаққа боқий бўлиш, бу авлиёлкадағи босқич) мартабасига ета олиш даражасига лаёқатли қилишлари мумкинки, валютат даражасининг аввали ва мартабага хос бўлиб, «сайри илаллоҳ»нинг интиҳоси (охири) ва «сайри филлоҳ»нинг мабдаи (бошланиши)дир. Бу таъвру тарих ажойиботларининг ниҳоятй йўқ, «Сайри илаллоҳ»дан иборат бўлган сулук аксар Илоқий суннат ҳукми остида бўлиб, «сайри филлоҳ»да юз берадиган жазабанинг шартидир. Шунинг учун, ҳар ким қатъий қидирган билан топармайди, ҳар ким билан сулук қилса етавермайди.

Назм: Мазмун: **Ҳар қандай садаф ўз ичига ёмғир томчисини олгани билан, Унинг ичи дурга жой бўлавермайди.** **Дур бўлиши учун аввало садаф, денгиз ва бир неча йил керак,** **Бироқ бу билан ҳам дур хосил бўладими-йўқми,**

Ихтиёр (хоҳиш)ни рад этиш микдорига қараб, банда учун Хазрати Илохият билан тақдир тадбири борасида келишув қўявди, у ризо ва саодат мақомига яқинлашаверади. Шундай қилиб, хилма-хил ихтиёр ситаси ҳамда бу башарий сифатларни маҳв этиш туйғайли қурбат (яқинлик) даражаси томон тараққий қилаверади, охири беихтиёрликнинг алоҳ даражасига кўтарилади, ҳақиқатан ҳам, энди унда ҳар қан-

Ким Қашқарни қилди макон, Ким Энасой томонда. Жалолиддин — Курдистонда, Бобуринг — Ҳиндистонда Бу қандай юз қаролиғ деб Ўтарлар зимистонда, Тарқаб кетган тўқсон олти Уруғимсан, Ватаним.

Сен — шохлари осмонларга Тегиб турган чинорим. Ота десам, Ўғлим деб, Бош эгиб турган чинорим. Қўйнимдаги туморим, Ўзинг менинг улуглардан Улугимсан, Ватаним.

Шеърйят шундай бегараз ва камтарин бўлмоғи керак. Ассалому алайкум сўзи сингари ёруғ бўлмоғи керак шеърйят. Дунё, тириклик оппоқ, қийғос гуллаган бир дарахт бўлса агар ва шу дарахтнинг тағида бир кўппак ёттибди деб тасаввур қилсангиз, кўнглига қараб ҳар ким ҳар хил маъзарани қўради: биров гуллаган дарахтни, биров кўппакни, тириклик тоза, озода инсонлар гулга интиладилар, нурга талпинадилар, бадбин зотлар эса дарров кўппак талқинига киришадилар. Муҳаммад Юсуф шеърйятни қийғос гуллаб, ифор ислар таратиб камолот фаслини бошдан кечириб турибди. Бу шеърйятга ана бошқа ташбех ҳам бор: жамбулу райхонлар, ўт-ўланлар, бинафша, қизғалдоқлар уфуриб ётган, капалақзор сайхонлиқа ўхшайди бу шеърйят. Шул сабаб дилга ҳам, элга ҳам яқин бу шеърйят, шул сабаб дил ҳам, эл ҳам суюб қолган бу шеърйятни:

Қўлинг қадоғига босай юзимни, Онамсан-ку, оғир олма сўзимни. Қайилларга айтиб «Қаро кўзум»ни Олисларда қолган Ўсмонларинг бор.

Бу шеърларни «дили бор ҳам, дили йўқ ҳам» бирдек тушунади, бирдек ошно этади. «Назарида эътибор, сўзида зикр бўлган, суқутда тафаккур қилган, хатосига йиғлаб, кишиларга озор бермаган кишига олий мақомлар бўлсин» демишлар улуглар. «Андишалар айвонида қолиб кетган» шоиρ дўстим Муҳаммад Юсуфнинг — ўзбекнинг энг кам-гап, серсукут шоиρининг шеърлари бугун элга овоза: ошиқлар, полвонлар, чавандозлар яхши кўрадилар унинг шеърларини, капалақлар ёдлаб айтиб юрадилар.

Худо дўстимизнинг кўнглига Сўз дарди, шеър оғригини солган экан, айтганлар мудом ёруғ ва шундоқ бегараз бўлсин, унинг йўли шеърйят йўлидир ва унинг бу йўлда қолдираётган изи нурилдир.

Эй дўстларим, дунёда Орта қолган ёд яхши. Ўнта номард дўстингдан, Битта чўлоқ от яхши. Тўқлигингда йўқлаган Қариндошдан ёт яхши. ...Эй дўстларим, дунёда Орта қолган из яхши.

Сирожиҳдин САЙИЙД

ғизади. Брюс Ли эса бу ғалати учрашувни давом эттиришдан ҳеч қандай фойда йўқлиғидан ажабланиб, индамасдан тураверади.

— Раҳмат, ўғлим. Сен ҳақиқатан ҳам буюк қаратэчи экансан, — дея чол майдондан дарҳол қичиб кетади.

Брюс Ли эса ҳеч нарсасга тушуна олмасдан анча вақтгача анграйиб туриб қолади.

Орадан бир ҳафта ўтган, уни жонсиз ҳолда топишади. Кайинчалик маълум бўлишича, ўша нуруний чол «Ибодатхона қаратэси» сирларини яхши биладиган кишилардан бири Тянжэю экан. Ўнда қилиб айтганда, Хитой ва Япон сўқонийлари беш-ўн йиллаб ўзларида қандайдир бир қўч тўллашди. Натияжада ана шу илохий деб номланган қувват рақибининг танасига ўтиб аста-секилик билан унинг миясиз, қираи ва жигарини ёриб ҳалок қилади. Ибодатхона қаратэчиси шунақалар тоифасидан экан. Менинг наздида, шифокорларнинг ҳулосаси ва биз юқорида тилга олган мақола ўртасида қандайдир боғлиқлик бордек туюлади. Яна ким билади дейсиз. Ҳаққалай, инсон табияти — сирли ва жумбоқли. Ҳозирги кунга қадар қаратэ оламининг энг ёрқин юлдузи Брюс Лининг ўлими сирлилигича қолмоқда.

Хорижий матбуот материаллари асосида Улугбек ЖУМАЕВ тайёрлади

аник эмас. Назм: Мазмун: **Ғаввосларга кўркинчи бўлмай, улар — Дур топсалар ҳам, бу дур дурри ятим (нодирдур) бўлавермайди.**

Бу давлатнинг ҳар қандай қора ёстикқа насиб этиши, Ҳаётда юз берадиган нодир ишлардандир.

Бу «сайри филлоҳ»ни, мақоми вусул (етишиш мартабаси) дейдилар. «Сайри илаллоҳ»да ошқиниқ машҳук томон сайри бўлади. «Сайри филлоҳ»да машҳуқнинг сайри ошиқ ичида бўлади ва бу саодат башариёт сифатларининг фано (йўқлиқ)га етиши ва ҳақиқий беихтиёрликдан сўнг муассар бўлади. Чунончи, уни-

Газета 136-ракам билан рўйхатдан ўтган.

Буюртма: Г —0546.

Сотувда нархи эркин.

Ҳажми 2 босма табок.

Саҳифаловчи Холита Исмолова

Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Масъул муҳаррир: Абдунаби ХАЙДАРОВ

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Йўлдош СУЛАЙМОН

ЮРАКДАН ТОМГАН ҚАТРАЛАР

СЕНИ СЎРОҚЛАБ

У сени сўроқлаб яна қабринг тепасига келди. Қўзларида ёш билан титраб турибди. У шивирляпайти, сенга шивирляптайти. Худди сен билан суҳбатлашаётгандай.

Сен унинг учун яшашинг керак эди. Бироқ уни қуттишга бардошинг етмади. Унинг урушдан қайтишини кутмай, ундан умидининг утми, бошқанинг эътидагини тутдигин, ўзинг ёмонлаб юрган учарнинг бағрига кирдигин. Сени деб урушда қон кенган, сени деб зафар билан қайтган йигитни утга ташладигин-қўйдигин. Ахир уни сен қутиб олмадинг.

Ҳаётни сўққабош ўтказиб бўлармиди? У ҳам уйланди. Аммо қалбини сендан тортиб ололмади. Сен ҳаётдан қўз юмганинга-да ҳеч ким унчалик қуймаган, ҳеч ким унчалик ўзини ёлғиз ҳис этмаган. Ҳатто ҳовлини йиғига тўлдирган фарсандларинг қалби ҳам уни қалбичалик эзмилади. Сенисиз унинг қалби хувиллаб қолди, бутунлай хувиллаб қолди.

Умр йўлдошинг сени қабрга қўйиб кетгандан кейин бошингга яна келишни ҳаелига ҳам келтиргани йўқ. У эса, ҳафтанинг ҳар дам олиш кунини сенинг бошингда ўтказади. Ана, у яна келяпти. Сен билан дардлашгани! Унинг учун сен — ҳаёт, Севгага ўлим бормиди ахир?! Ана, у сени яна йўқлаб келяпти.

КУЛГУ

Яйраб-яйраб қулганимга, вужудим бөнхтиёр силкиниб-силкиниб, роса маъза қилиб қулганимга ҳаваси келдимки-йўқми, билмадим, аммо у менга аллақандай ҳайрихоҳлик туйғуси билан қаради.

Юракдан қулиш осонмаслигини ҳис этиб, назаримда, менга ҳаваси келганини сезиб турибман.

Сенга ҳам яйраб-яйраб қуладиган кўнгли тилайман.

КЕНГ ДУНЁ

Кўчадан қимнингдир қулгиси эшитилиб, эшик тирқишидан мўраладим. Икки ёш бир қулиб, бир гапириб ўтиб кетаяпти. Кўчанинг нариги ўзигади эшик олдидағи суқачада икки мўйсифид суқатлашиб ўтирибди. Улар ёнида икки йўртмачак бола боболарининг ёлқаларини ушлаб, ҳали у ёққа, ҳали у ёққа ўтишляпти.

Улар мени қўраётгани ҳам, сезаётгани ҳам йўқ. Эшик тирқишидан ҳамма-ҳамма нарсани қўрқлман. Кенгликнинг тур, тор жойни қўролмаслик, торлиқнинг беҳисоб куплигини, кенглиқнинг ёлғизлигини уйлаяман.

Агар кенг дунё фарзанди бўлсам, мени қузададиган тор дунёлар билан инсофи бўлсин-да, қилдан қийик қўдирадиган бўлмасин-да. Тақдир мени уларг қулги қўрқиниқ-д.

«ХУШ КЕЛИБСИЗ» УРНИГА

Унинг уйини қидириб-қидириб охири топдим. Дарвозасининг устидаги «Эҳтиёт бўлинг, ичкарида қопонғич ит бор» деган эъзага қўзим тушиб вужудимга беҳос мус югурди.

Остонадан қайтдим. Ахир бу ҳовлини ит билан учрашиш учун қидирмаган эдим? -ку!

КАЙДАСАН, ОХУ ?

Товшдан-тошга сакраб, тоғ ёнбағирлаб кетаялман. Бир вақт йўлимадан қийик қичиб қолди. Чиройли қўзаларини менга қўрқинч ва ҳадик билан бир тикиди, ўзини бирдан олдинга отди. Қўздан жуда тез ғойиб бўлди.

Нега қочдинг оху, нега? Мен сени силаб-сийпаламоқчи, бетларинга бетимни қўйиб, суймоқчи эдим. Эркалатай деб, ардоқлай деб интиладигин.

Нега қурқидинг, охужон, нега? Одамлар, Сиз айтинг. оху нега чўчибди?

Сени қидирялман!

ЯНА ОНА ҲАКИДА

Бағрингиздан ана хизматга қайтиб келдим. Ишга кетаётиб ҳам, қайтаётиб ҳам, иш тепасида ҳам Сизни ўйладим, она-жон. Олисда бўлганимда, борибқ Сизни қўчишни, тўйиб-тўйиб ўпишни, қўзаларингизга термулишни дилимга тугардим. Шундай қилмасам кўнглим жойига тушмаслигини, Сизни қўрқандай бўлмаслигини, ҳаёлимни бирор дақиқа ҳам бошқа нарзаларга сочмаслигини уйлаб, яна Сизга ошиқаман.

Бола пайтимидагидай эркаланишни, кўчадан қочиб келиб, Сиз бўлмасангиз ҳамма ёқни бўзиб тўзағитиб, қўшиникидан чиқсангиз қўздан бери қўрмагандай қўчган ёнбурбор дақиқаларининг жуда -бўлиб кетганини худди ўша йўртададим. Шундай ҳаётга тайёрланган, сиз машаққат курашдан чўчимасликка ўргатгансиз. Ҳаёт тўғонида оёғим қалтирагани ҳам, унинг синовларидан лолётганим ҳам йўқ. Аммо, онажон, соддаликни, сизни соғиндим. Ушанда ёнингизда бўлганимда ўзимни сипо тутганимга, худди бололиғимидагидай юзимни юзингизга суйкамаганимга, эркаланмаганимга ўқинялман.

Яна йўлга чикдим, онажон!

ЎЗУМ

Синглим Турсуноғини йўқлаб борсам, бутун оиланинг севинчи ҳеч ерга сийма қетади, мени қаерга ўтиргизишни билмай шошишади. Бу сафар киш чиқишида, баҳор шабадаси уфуриб қолганда кириб бордим. Синглимининг ҳаяжонини кўриб, «Шундай меҳрибоним бору, нега тез-тез хабар олайман, — дейман ичимда, — мени ундан ҳам ортиқ қўрадиган борми?». Унинг жажжи қизи:

— Тоға, аям анови узумларни Сизга саклаб қўйганлар, — деди уш шифтига осилган уч-тўрт бош узумни кўрсатиб, — энди иккаламиз еймиз-а?

Бу гаплар ҳабарсиз синглим ошхонадан келиб, илмоқ билан узумларни туширяпти. Негадир томоғимга бир нима тикилиб, ўзимни зўрга тутдим.

Синглим менга ёзилган дастурхонга эҳтиётлаб қўётган узумлар узум эмас, назаримда, бу — меҳрининг ўзи эди. Мен ҳеч қаердан тополмайдиган меҳрининг ўзи эди бу!

БУ ЎЗИНГДАН-КУ

Шундай дақиқаларни қўздан қутардим. Нигоҳларимиз учрашиб қолди. Сен ҳайратда: — Қўзингизда ўт борми? — дединг қулиб. — Қўзингиз худди ёнаётганга ўхшайдими?

— О, парвойи-палак бағрим, қўзларимдағи ўт, ахир, бу ўзинг-ку! Қўзларим ичида ёнаётган аланга ахир — бу ўзинг-ку! Наҳотки ўзининг танимасанг?!

Миллий Иккунда

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

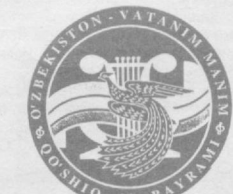
1997 йил, 12 август

32 (113) - сон

Қўшиқлар байрами

Ўтган йили республика-мизда бўлиб ўтган «Ўзбекистон — Ватаним» қўшиқлар кўрик-танлови халқимизга қанчалик кўтаринки рух бахш этгани, қанчадан-қанча янги қўшиқлару истеъодлар кашф этилганини сир эмас. Бу байрам бизга ана шундай тадбирлар зарурлигини кўрсатди. Чунки халқимиз азал-азалдан қўшиққа ошувчи. Шодлигини ҳам, қайғусини ҳам қўшиқ орқали ифода этади. Бирор маросим йўқи, қўшиқсиз ўтса. Лекин кейинги вақтларда кўпчилик бўлиб айтайдиган оммавий қўшиқларимиз анча қамайиб кетган эди. Қўшиқлар танловининг ўтказилиши ана шу каби жўр бўлиб айтайдиган, шунингдек, аскарлар ва болалар қўшиқларининг кўпайишига имкон яратди. Яна шуниси муҳимки, Ватан, она-юрт, бурч, садоқат, меҳр-оқибат ҳақида кўлаб ҳам мазмунан, ҳам шаклан гўзал куй-қўшиқлар дунёга келди.

Ўтган йили анча тажриба тўплангани учун бу йилги қўшиқлар танлови уюшқоқлик ва кўтаринки руҳда ўтказилди. Жойларда ташкил этилган танлов ҳайати қўшиқларни ҳар томонлама мукамал баҳолаб, энг сараларни номзод қилиб олишга муваффақ бўлди. Айниқса, ҳайатта нуфузли мутахассисларнинг жалб этилиши ижодкорлар маҳоратини баҳолашда яхши мезон бўлди. Бугунги кунга келиб қўшиқ байрами ўзининг якуновчи босқичига кирди. Хозир барча диққат-этибор 17 август — якуний босқич ўтадиган кунга қаратилган. Шу кунга-ча республикамизнинг ҳамма вилоятларида якуний босқичга номзодлар танлаш тугалланди. Ўтган йили яхшигина тажриба ортирган Ха-

қазига муваффақ бўлди. Республика Маданият ишлари вазирлиги ва «Ўзбекнаво» гастрол-концерт бирлашмаси ўз тизимларида мустақил равишда қўшиқ байрамиди муваффақиятли ўтказди.

Агар рақамларга эътибор берадиган бўлсак, қўшиқ байрами республикада деярли барчани ўзига жалб этганини кўраемиз. Чунки биргина Навоий вилоятида 84 миллат ва элат вакиллари истиколат қилаётган бўлсалар, уларнинг барчаси ушбу тадбирда иштирок этди. Тақдим этилган қўшиқлар эса ўзбек, рус, қозоқ, қоралқоқ, тожик, татар ва бошқа халқлар тилларида янгради. Бошқа вилоятларда ҳам шунга ўхшаш ҳолатларни кузатишимиз мумкин.

Якуний босқични юқори савияда ўтказиш юзасидан хозир жиддий ишлар олиб боришмоқда. Республика маданият ишлари вазирлиги қўшида фоллят кўрсатаётган ишчи гуруҳи катта байрамнинг якуний босқичида иштирок этаётганларни қўлиб олиш, жойлаштириш, уларга хизмат кўрсатиш борасида катта ташкилий ишларни амалга оширмоқда.

лар. Кечаги кундан эътиборан режиссёр Бахтиёр Сайфуллаев раҳбарлигида байрам иштирокчиларининг машқлари бошланди.

Қўшиқ байрамнинг якуний босқичи ўтадиган «Туркистон» концерт саройи ва байрам совриндорларининг гала концерти ўтадиган Халқлар дўстлиги саройи тадбирларни ўтказишга шай қилиб қўйилди. Шуниси муҳимки, қўшиқ байрамнинг якуний босқичи бошқа вилоятларда ҳам пойтахтдагидек кўтаринки руҳда ўтказилди.

Шубҳасиз, бу йилги қўшиқ байрами ҳам кўпдан-кўп юқори савиядаги санъат асарларининг юзага келишида катта рол ўйнайди.

Республикамиз мустақиллигининг 6 йиллиги арафасида ўтаётган бу тадбир санъатсевар халқимизни она-Ватан равақи йўлида янги-янги ишлар сари илҳомлантириши турган гап.

Г. УМАРОВА

Боланинг кўнгли...

АХБОРОТ ҲАҚИДА МУЛОҚОТ

«Матбуот — ҳаёт кўзгуси» деган гап бежиз айтилмаган. Бу кўзгу тоза ва ёрқин бўлиши, ҳаётдаги янгиликлар, ҳаммага дахлдор воқеа-ходисалар унда вақтида ўз ифодасини топиб бормоғи лозим. Бундай маълумотлар эса газетхонга, радиозинтиқувчига ёки телетомошабинга матбуотнинг энг оммавий жанри — ахборот орқали етиб боради. Ана шу босқичдан ҳам ҳаётда ахборотнинг ўрни бекиёс.

Ўтган ҳафта Ўзбекистон оммавий ахборот воситаларининг демократлаштириш ва қўлаб-қувватлаш ижтимоий-сиёсий жамғармаси томонидан ўтказилган илмий-амалий семинарда шу ҳақда гап борди. «Ўзбекистонда замонавий ахборот маконининг шаклланиши» мавзусига бағишланган ушбу семинарни жамғарма ҳамраиси, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутаты Хуршид Дўстмуҳаммад кириш сўзи билан очди. Шундан сўнг Ўзбекистон Республикаси Президенти девонининг масъул ходими К. Рашидов «Интернет» тармоғи орқали хорижий мамлакатлардан ахборот олиш ва чет элларга ахборот тарқатишнинг аҳоли ҳақида маъруза қилди. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигининг бош муҳаррири Аҳмад Тошхўжаев жумҳуриятимизда журналист кадрларни тайёрлаш борасида муаммолар ҳусусида фикр юритди. «Жаҳон» ахборот агентлигининг раиси Абдор Фуломов хорижий агентликлар билан ахборот алмашиш ва бу борадаги илгор тажрибаларни ўрганиш тўғрисида гапирди.

Илмий-амалий семинарда ўзаро фойдали

роқ маконининг шаклланиши» мавзусига бағишланган ушбу семинарни жамғарма ҳамраиси, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутаты Хуршид Дўстмуҳаммад кириш сўзи билан очди. Шундан сўнг Ўзбекистон Республикаси Президенти девонининг масъул ходими К. Рашидов «Интернет» тармоғи орқали хорижий мамлакатлардан ахборот олиш ва чет элларга ахборот тарқатишнинг аҳоли ҳақида маъруза қилди. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигининг бош муҳаррири Аҳмад Тошхўжаев жумҳуриятимизда журналист кадрларни тайёрлаш борасида муаммолар ҳусусида фикр юритди. «Жаҳон» ахборот агентлигининг раиси Абдор Фуломов хорижий агентликлар билан ахборот алмашиш ва бу борадаги илгор тажрибаларни ўрганиш тўғрисида гапирди.

Илмий-амалий семинарда ўзаро фойдали

«МТ»: воқеалар, хабарлар

фигр-мулоҳазалар ўртага ташланди. Матбуотда ахборот савиясини кўтариш билан боғлиқ муаммолар атрофлича муҳокама қилинди.

«МАЪНАВИЯТ» НАШРИЁТИ ИШ БОШЛАДИ

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Республика «Маънавият» ва маърифат» жамоатчилиги маркази фаолиятини янада такомиллаштириш ва самардорлигини ошириш тўғрисида» 1996 йил 9 сентябр фармонида кўра «Маънавият» наشريёти ташкил этилган эди. Ушбу наشريёт юртимизда маънавият сарчамаларини бойитиш, миллий қадриятларимизни қайта тиклаш-

га хизмат қиладиган, халқимизга зарур китоблар чиқариш тайёргарлигини кўрмоқда. Бундай китоблар орасида ёзувчи Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Маънавиятнома», маърифатшунос Султонмурод Олимнинг «Луқман ҳалол» каби рисоалари ҳам режага киририлган.

Айни кунларда адабиётшунос олим Нажмиддин Комилнинг «Комил инсон ҳақида тўрт рисола» китоби нашрдан чиқиш арафасида турибди. Ушбу тўпلامдан Фаридиддин Аттор, Насафий, Кошфий каби буюк алломаларнинг асарларидан олим таржималари ўрин олган.

ЗИЁЛИЛАР ОЛТИНСОЙДА УЧРАШДИЛАР

Яқинда Олтинсой туманида вилоят ижодкор-

Ўзлизини англаган эл ОФИРИМИЗ ЕНГИЛ БЎЛДИ

Балли, мамлакатимиз мустақиллигининг олти йиллиги арафасида бу улуғ байрамга муносиб воқеаларга бўй бўлмоқда. Байрам бизна мустақиллик, миллий тараққиёт руҳи халқимизнинг кенг катталарига сингиб бормоқда. Одамлар фаровон ҳаёт ҳаракатига тушиб қолди. «Ҳаракатда — баракат» деган ҳикматнинг маъини қамаган одам бугун яхши яшолмайди. Ҳаракатини қилганлар ўзларига ҳам, она юртига ҳам жуда катта манфаат келтиряптилар. Бизнинг Зухриддин Фуломов номидаги маҳалла аҳлимиз ҳам кейинги йиллар ичида рўй бераётган барча иқтисодий, маданий, маънавий ўзгаришлардан баҳраманд. Президентимизнинг халқимиз манфаатларини қўлаб олиб бораётган одилона ишларида бениҳоя хурсандимиз. Шу кунларда аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотлари билан қай даржада таъминланётганига эътиборини янада оширилиши одамларни рўҳлантириб қўлади. Аҳолининг биринчи эҳтиёжи учун зарур озиқ-овқат маҳсулотларининг жўли нархда озиқ-овқат дўконларида бемалол савдода туриши қувонарли ҳол бўлди. Шунга қарамай бир килограмми 140-150сўмдан сотилаётган шакар ҳозир ҳамма озиқ-овқат дўконларида 72-75сўмдан сотилмоқда. Саҳиз турдаги озиқ-овқат маҳсулотлари қайовчилар ихтиёрига қолмай ҳарид баҳоси қатъий нархда белгиланиб, ҳар доим дўконлар орқали сотилса, аҳоли хоҳлаган вақтда керак маҳсулотни бемалол ҳарид қилса, халқимизнинг фаровонлиги, маданияти, қадриятлари кундан кунга улғийиб, мустақиллигимиз янада мустаҳкамланади. Аҳолининг қўндалик эҳтиёжлари учун зарур маҳсулотларни давлат ўз қўли остида ва ўз назоратида туриши хозирги шароитда энг мақбул йўлдир. Бу одамларнинг кўнглини тўқ тутайди, ишонч билан яшаш, ишлашга даъват этади.

Савдода сўнги қимматчиликни юзага чиқараётган ҳолатларга барҳам беришнинг аҳоли ва жумладан, маҳалламиз аҳлини ниҳоятда хурсанд қилди. Давлатимизнинг иқтисодий равақида, одил, адолатли раҳбарликка умидимиз янада ошди.

Биз Ватанимиз, халқимизга, истиқлол йўлида ишлаётган барча фидокор кишиларга сийҳат-саломатлик, тинчлик, бахт-саодат тилаймиз.

Халқ равақи йўлида олиб бораётган ўта масъулиятли, адолатли, мураккаб фаолиятини Аллоҳнинг ўзи мададор бўлсин! Тошкент шаҳар Собир Раҳимов туманидаги Зухриддин Фуломов номидаги маҳалла фоллари: Фахриддин ТОХИРОВ (маҳалла оқсоқоли), Зулайхо АХМЕДОВА (қотиб), Фарход МУСАЕВ (тиббёт ходими), Зайниддин ФУЛОМОВ (нафақахўр), Омонулло ТОЖИЕВ (шифокор), Махсума МУХАМЕДОВА (банк хизматчиси), Абдулла МУХАМЕДОВ (уруш қатнашчиси), Умар УСМОНОВ (уруш қатнашчиси), Зийд КАРИМОВ (муаллим), Тошкент шаҳри

«Миллий тикланиш» газетасига 1997 йилнинг иккинчи ярми учун обуна давом этмоқда.

Обуна индексимиз: **якка шахслар учун: 64618**
ташкilotлар учун: 64619

ЗАЙНИДДИН ҲАЗЗОЛИЙ ВА УНИНГ ДАВРИ

2-БЕТ ТОШДАГИ ОЛМОС

4-БЕТ ОДАМЛАР НЕГА БИРДАН ЁНИБ КЕТАДИЛАР?

Шаҳар чеккасидаги боғдан қайтаётган эдик. Кун иссиқ, «Жигули» жуда чидамли машина бўлса ҳам, ёзининг ҳазирасида у ҳам қийналади.

Негадир яхши тортияпти. Ҳолсираяпти...

Бирга қайтаётган шеригим машина ишларидан хабардор бўлса керак, четга олиб тўхтатинг-чи, деди.

Машинани йўл четигаги дарахт соясида очиб қўрдик.

Дўстим машинани диққат билан кўздан кечирди. «Манави мундштуқларни тезда алмаштиринг. Чириб, ёрилиб кетибди. Зарядлар бир-бирига уриб қучланиш қамаяпти. Свечаларни ҳам бир қаратинг. Қорайиб кетган бўлиши мумкин. Карбюраторни тозалагин. Бурини яхшилаб қўқиб керак. Вақтингиз йўқ-да, машинага қараша. Қам минасиз. Яхши устага кўрсатинг. Иложи бўлса ёши каттароқ бўлсин. Яхши устангиз борми? — сўради дўстим машинанинг турли деталларидан кўзини узмасдан. — Миршохид деган жуда тажрибали уста бор. Ушанга олиб борагинг ҳам бўлади. Кўнглингиздагидай қилиб тузатиб беради. Тормоз мойи идишининг ҳам қопқоғи ёрилиб кетибди. Алмаштиринг. Тормозга фақат ўзининг мойини қўйинг. Магазинлардаги ёғлардан қўйсангиз, ишдан чиқади. Хафвли. «Самоторможение» бўлиб қолиши мумкин. Менда озорк бор. Болалардан бериб юбораман. — Айтгандай... — дўстим ўйланиб туриб, — сўзида давом этди. — Яқинда бир мақолаингизда ўқидим. Биз қандай меҳнат қилишимиз ҳақида ёзибсиз. Нимаиди? Ҳа, меҳнат этгаси дегансиз... Шундайми? Жуда-жуда яхши керакли гап. Миллий тикланишнинг олдиндан шу меҳнат этикисини яратиш ва сингдиришдан бошлаш керак. Қўларимиз ўз иш жойларимизда жуда пала-партиш ишлаймиз. Жўн; ўбтидоий усулларга ўрганиб қолганмиз. Хозир дунёда ҳеч қим бундай бетартиб, бесиёқ ишламай қўйган... Дўстим иссининг зўриданми ё менинг машинага қарамай қўйганимданми, норози бўлиб қизибди кетди. У ўзи жуда қаттиқ тартибга ўрганган, ҳар бир нарсаси интизом кўзи билан қарайди. Сиёсатни ҳам, маънавиятни ҳам, иқтисодни ҳам, ҳаммадан бурун интизом деб билади. «Биз қандай меҳнат қиламиз?» — деган гап шунинг учун кўпдан ўйлаб юрган нарсаларига ҳамоҳанг келганга ўхшарди. Бу гапни тўхтовсиз давом эттиришни истардим. Аммо жазирма иссиқ. Ундан ҳам, мендан ҳам тер қўйилиб боради. Индамай диққат билан тинглаб турганлигимни кўриб, у қизишиб кетганлигини тушунди шекилли, гапдан тўхтаб, «эх-эх-эх!» — деб қўйди.

— Узимизнинг иссиқ яхши-я... баданларингни яйратади. Мен шундай иссиқларни яхши кўраман. Бу иссиқ ҳамма хом нарсаларни пиширади. Ҳа, сиз ўша Миршохиднинг олдида бугун-эрта албатта бординг. Айтганча... усталарнинг меҳнатини ҳам бир кузатасиз. «Биз қандай меҳнат қиламиз?» — ўзинча такрорлади у қандайдир хўрсиниш билан: Ҳа. «Биз қандай меҳнат қиламиз?» Ана, кўрасиз...»

УСТА ВА УСУЛ

«Биз қандай ишлаймиз?» туркумидан

Дўстимнинг гапини ерга ташламай уста Миршохидни қидириб бордин. Анча олинса, катта маҳоратли бонининг бир чеккасини эгаллаган экан машинанинг электр қучланиш қисмларига қарайдиган Миршохиднинг устакхонаси. Панжарали дарвоза ортида ҳали қўлабларни сабаз бўлмаган икки йигитча катта стол устига мук тушиб бош кўтармай нималарнидир тузатишарди. Стол усти карбюраторларга тўлиб кетган. Арқидан, йигитчалар карбюраторлардан бирини ҳофсала билан таъмирлашарди.

— Қў-қў!.. Ҳа, бу Миршохид борми?

Йигитчалар карбюратордан бош кўтаришмади. Мен бироз кутдим. Саволимни эшитмагандилар, деб яна такрорладим. Яна йигитчалар бош кўтаришмади. Сўнг бирпас уларнинг ишларини томоша қилиб турдим. Йигитчаларнинг бири бўлак-бўлак қилиб ажратиб ташланган карбюраторлардан бирини бутун қўнтини қўйиб тозалаб йиғар, бармоқлари нозик ва илгича қўлаблар карбюраторнинг жуда майда қисмларини авайлаб тутар, жойлаштирар, аста тикиллатиб жойига маҳкамлаб қўяр, қўллари гўяда қапдаст ва ёшига ярашмаган моҳирлик билан ишларди. Иккинчи йигитча унга керакли қисмларни узашиб турар, шеригининг ишини диққат билан кузатарди. Карбюратор йиғайтган йигитчанинг ишига завқим келди. Ва улар саволимга жавоб бермаганларидан ҳафа бўлмадим. Бироз туриб яна саволимни такрорладим. Бу пайт йигитча йиғилган карбюратор қандай ишларини текшираётган эди. У ўз ишидан манмун бўлди шекилли, менга бош кўтариб қаради. Салом берди ва «Миршохид акам тушликка чиқдилар. Кейин номозга ўтидилар. Кейин бир яримларда келадилар», деб жавоб берди.

Машинани дарвозага рўпара қилиб, қўтиб ўтирдим. Бир соатдан ортиқ вақт ўтди. Бу орада йигитчалар яна иккита карбюраторни ажратиб йиғдилар. Сўнг ёши олтимизларга қараб бораётган, эски кул ранг иш халати кийган Миршохид келди. Унинг орқасидан уч-тўрт одам эргашган эди. Улар бари Миршохидга нималарнидир уқтиришар, ҳаммалари баравар сўйлашар, Миршохид уларнинг ҳаммаларига баравар тез-тез жавоб қиларди. Мени кўриб ҳудди эски кадрдонлардай саломлашди. Ҳол-аҳвол сўради. Болалар диққат билан кўриб ўзатди. «Ичинг, ичинг», дейишимга қарамай: «Авал чой, кейин иш» деб пиёгани

қўймай қўлимга тутқади. Чойи совиб қолган, лекин таъминни йўқотмаган эди. Халиги эргашиб келган одамлар тўхтовсиз машиналарнинг дардини сўйлар, Миршохид ҳам тўхтовсиз: «аха, аха, ўх...» деб эшитарди. Сўнг болалар менга: «Машинани ичкарига олиб қиринг, амаки», дейишди. Машинани устакхона ичига қиритиб, капотни очиб қўйдим. Миршохид атрофини ўраб олганлар билан тезликда жавоб-муомала қилиб бўлагач, энгашиб машинани кўздан кечирди. «Мундштуқ дедингизми? Мундштуқ... мундштуқ... чириб кетибди... — У ёрилиб чириб кетган мундштуқларни оsonлик билан олиб ташлади. — Лекин мундштуқ йўқ-ку. А? Анчадан бери бизга келмайдими. Йўқ... Оббб! Ҳов, Умид, сен дарров усталарга бориб кел. Сўра, борми мундштуқлар... Сен ҳам, Қози, тез анави шафлар, тортомаларни қара... каердидир битта-яримтаси юмалаб ётгандай эди... қара, қара, қара. Домлага мундштуқ керак. Домлага мундштуқ қўйиб бермасак бўлмайди. Тортмаяптими? Текшираемиз. Кўраемиз... Свечалар... карбюраторни пуф-лаймиз...»

Миршохид ишга киришиб кетди. У дарҳол свечаларни чиқариб, майин сим чўтка билан уларни яраклатиб тозалади. Жойига ўрнатди. Карбюраторни еча бошлади. Болалар бирин-бирин тўртта мундштуқ топиб келишди. Миршохид уларни ўрнатди. Унинг қўллари ўта чақонлик билан ҳаракат қилар, муравватларни бир зумда тез бўшашиб олар, тез ярқ-юрқ қилиб кўздан кечирар ва ортидаги стол устига тартиб билан терар эди. Фақат... фақат унинг олдида одамлар кети узишмай келишар, ҳеч тўхтамай ўз ишларини дарҳол баён эттишар, ҳаммалари ўзларини фақат уларнинг ишлари энг зарур, энг кечиктириб бўлмайдиган иш деб билишар, Миршохид боши билан ишга шўнғиб турганига ҳам қарашмас, фақат ўз ишларини битиришга уринар эдилар. Миршохидга қойил қолдим. У уларнинг ҳаммасига жавоб қилар, тинглай, яна жавоб қилар, бу орада машина деталларини бўшашиб олар, у тўла маънода ажиб бир автоматга айланиб қолар эди. Менинг машинама қараётган вақтининг ўзида санаб турдим, ўн беш одам билан савол-жавоб қилиб улгурди. Улардан тўрттасига: «Обкир! Обкир! Обкир!» — деди.

Улар машиналарини устакхона олдида келтиришганда, бу ишни қўйиб, уларга қаради. Бирини битириб, иккинчисига ўтди, сўнг учинчисига... Мен қўтиб турдим... хали карбюратор тўла

ечилмаган. Бу орада айланиб келиб яна менинг машинама қаради. «Умид! қара, кўр, тайёрла!» — деб буюрди. Умид ҳам ишга киришиб кетди. Унинг навқирон қўллари деталлар устида жуда чиройли ишлар эди. Йигитчага ҳавасим келди. Бу орада Миршохид париллаб у машинадан бу машинага ўтар, келувчиларнинг кети узишмас, орада уларга ҳам муомала қилар, устакхона ичинини чарх уриб айланар, дам-бадам Умидга ҳам қарашар, кўрсатма берди. Ниҳоят, Умид билан карбюраторни тозалаб ўрнатишди. «Энди ҳовлини бир айлан!» келинг, домла. Кейин «установка» қиламиз», — деди ниҳоят Миршохид. Мен ҳовлини айланиб келдим. Нимадир вараилар эди. Устакхона ичига кириб капотни очдим. Миршохид «установкани» бошлади. Газ микдорини текширди. «Йе! Умид! Трубкани уламаган эканмиз-ку!» — деб қичқирди Миршохид. Бу гапдан юрагим орқамга тортиб кетди. Машинани қачон устакхонага олиб борсам, яхши усталар албатта, нимандир эсдан чиқаришарди. Ҳар сафар бир ишқал чиқади ва яна устага қайтиб бораман. Ўтган гал сув совутқичнинг клеммасини узиб қўйишган экан, кўчага чиққанмидан сўнг машинанинг суви шарақлаб қайнаб кетаверди. Вой, ишқал-йе! Бу сафар, манга, карбюраторнинг тағдидаги трубкани жойига улаб қўйишни унутганлар. Хайрият, манави трубка нега осилиб ёттибди, деб ўзим кўрсатдим. «Ха-аха! Ха-аха! — деди самимий билан қўлиб Миршохид. — Шундай воқеалар ҳам бўлиб туради. Ха-аха! Ха-аха!» Миршохид трубкани жойига маҳкамлаб ўрнатгунча яна уч-тўрт одам келиб машинасининг дардини айтишга тушди. Улар ҳаммалари баравар сўзлашар, ҳеч қайсилари кейин қўлиш ёки наваб қўтишни истамас эдилар. Миршохид: «Ха-аха! Ха-аха! Ха-аха!...» — деб уларнинг ҳаммасига муомала қилар, ҳеч қимнинг кўнглини қолдирмас эди. «Обкир! Обкир! Обкир!» — деб кўярди.

Ниҳоят, машинанинг иши битди. Юргизиб, сынаб қўрдик. Маъқул! Умиджондан секин сўрадим: «Яхши тузалдимми?» Умиджон ишонч билан айтди: «Кафолати бор!»

Раҳмат айтиб, Миршохиднинг устакхонасидан чиқиб кетдим. Кетаётганимда Миршохид яна уч-тўрт машинанинг дам унисини, дам бунисига энгашар, иши битган билан иши йўқ, ишлари битмаганлар билан шитоб муомала қиларди.

Йўлга чиқиб, кета-кетгунча Миршохиднинг иш усули ҳақида ўйлаб бордин. «Хўб, уста экану ишлари тамом пала-партиш экан-да! Заррача интизом йўқ... одамлар ҳам шунга мослашган, усталар ҳам... Бир иши тугал, оппон-соппон битириб, ўқиб иккинчиси, учинчиси...га қарасалар, бўлмас-микин... пала-партиш билан узоққа бориб бўладими?» Яхши-яхши усталар шундай пала-партиш ишлашга, ўлда-жулда дағириб қолган бўлсалар, уларнинг шогирдлари ҳам шундай ишлашга ўрганаётган бўлсалар, бунини хайрли иш усули деб атаб бўлармикан?» Иш усулларимизни ўзгартирайлик, ўзгартирайлик! Жўнликда хайру савоб йўқ!

Иброҳим ҒАҒУРОВ

РОССИЯ СИЁСАТИ ВА БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ МОЛИЯСИ

Россия молия вазири Вишневский ўз даврида Туркистонни Россия шохлик тожидида олмоғига ўхшатган. Бу олмосдан қандай фойдаланиш ҳақида Кишлоқ хўжалиги вазири Кривошеин шундай деган эди: «Давлат ишғол қилинган Осиё ҳудудидан забт қилиш ва ўзлаштириш учун сарфланган ҳарбий ва фаёлулода ҳаражатларни қоплаш билан чегараланишдан, балки йил сайин кўпроқ даромад олишга интилиши керак». Мустақиллашчилик сиёсатининг бу молиявий қондиси фақат Туркистон генерал-губернаторлигигагина эмас, балки ярим мустақиллашган Бухоро амирлиги деган молиясига ҳам алоқадор эди. Унинг амалга оширилиши бир томондан Россия молиясининг мустақиллашган, иккинчи томондан Бухоро амирлигининг молиявий аҳолига пулур етказишга сабаб бўлган. Бунга қатор далиллар мавжуд. Улардан баъзиларига мурожаат қилайлик:

1. Бухоро амирлиги енгилган давлат сифатида Россияга 125 минг тилла контрибуция(хун) тўлайди. Бу маблағ амир хазинасидан ажратилади.

2. Утган асрда Зарафшон дарёси сугориладиган Бухоро амирлигига қарашли 2,5 миллион таноб ёр бўлган. Унинг бир миллион таноби Россия иқтиёрига ўтади. Бу ерлардан олинган солиқ аввал Бухоро хазинасига топширилган бўлса, кейин Россия хазинасига тушадиган бўлади. Бухорога ушбу майдонлардан тушадиган ёр солиғи 40 фоизгача қисқарилади.

3. Амирлигининг давлат мустақиллигини ифодолловчи далиллардан бири унинг ўз мустақил пул бирлигига эгалиги, амир сиймоси туширилган танга ва бошқа пулларнинг зарб қилиниши эди. 1993 йилга қадар ҳар йили 15 миллион сўмга яқин пул зарб қилинган. Россия итисодиёдан сўнг ундан келадиган 186 минг сўм ҳар йили хазинага тушмай қолган. Танга ҳисобидан монета регалиси 260 минг тангини ташкил қилган.

4. Пул зарб қилишдан келган даромадларнинг бир қисми савдогарларга қарз берилиб, унинг ҳисобидан қўшимча даромад олинardi. Бу даромадлар ҳам анча камайди.

5. Бухоронинг қўшни хорижий малакатлар (Афғонистон, Ҳиндистон, Эрон) билан савдо муносабатларининг Россия иқтиёрига ўтказилиши, рус савдогарларига берилаётган имтиёзларнинг кенгайиши амирлиқнинг ташқи савдодан тушадиган даромадларини кескин қамайтириб юборди.

Россиянинг мустақиллашчиларга ҳос молия сиёсати ҳаражатларига ҳам таъсир қилди. Россия таъйиқи билан, унинг фойдасига янгидан янги ҳаражатларнинг ажратилиши ҳам хазина ҳисобидан бўлди. Бу амирлик молиявий ҳолатини янада кескинлаштирди.

Бухоро амирлигидо бюджет тузилмаган. Хазина тўплаш ва уни бошқаришда Низомулмулкнинг «Сивасатнома» асаридо ёзиб қолдирилган қўйидаги қондаларга амал қилиб келинган: «Шоҳларда ҳамиша иккитадан хазина бўлган, уларнинг бири асосий, иккинчиси харх ва ҳаражат хазинаси эди. Қўлга киритилган молу бойлик асосан биринчи хазинага тушарди ва бу хазинадан заруратсиз бир диҳрам ҳам харж этилмасди. Бирор нарсас олсалар ҳам, қарз сифатида олиб, тез хойига қайтарардилар» (Низомулмулк, «Сивасатнома ёки сиярул

Утган даврларда «маликул уламо», яъни уламолар подшоҳи деган шарафли номга мушарраф бўлган олимлар жуда ҳам учрайди. Мовароуннахрдан чиққан имом Алоуддин Абу Бакр ибн Масъуд ал-Косоний шу унвога сазовор бўладики, бу Арабистон, Шом ва Ироқ уламоларининг ул зотга берган юқори баҳосини билдирар эди.

Косонийнинг кўп муқаллафиди «Бадойиус саноийъ фи тартиб ишшарийн» асари уни оламга машҳур қилди. Бу қимматли китобда муаллиф фикҳ — қонушнуошлик илмига янгича ендашди, бу илми фалсафий ва ижтимоий нуқтан назардан чуқурлаштирди ва бойитди.

Косоний оддий фақиҳ эмас, балки ҳар бир ҳодисанинг сабабини кидирувчи ва уни чуқур таҳлил қилувчи буюк аллома эди. Унинг туғилган жойи, манбаларга қараганда, Фарғона водийсидо — Сайхун дарёсининг ораксидо жойлашган. Косон ҳозирги Наманган вилоятидаги сой номидир.

Ҳиндистонлик Абдулхайй Лакнавийнинг «Фавоид ул-Бахйия» китобидо имом Косоний ҳақида шундай хабар келтирилади: «Тухфатул фуқаҳо»нинг шориҳи ва «ал-Бадойи»нинг муаллифи Абу Бакр ибн Масъуд Аҳмад ал-Косоний «Маликул уламо» унвоига сазовор бўлган машҳур алломалардан эди. Али ақлор ал-Хиравийнинг айтишича, ал-Косоний «ал-Бадойи» номли улугъ фикрий китобининг ва «ас-Султон ал-Мубин» китобининг муаллифи эди ва буюк аллома Муҳаммад ибн Аҳмад ас-Самарқандий ҳузуридо таълим олиб, буюк фақиҳ даражасига эришди. Айтишларича, ас-Самарқандийнинг қизи Фотима энг гўзал аёллардан бўлган ва отасининг «Тухфатул фуқаҳо» номли китобини ёддан билгани учун Рум подшоҳларидан баъзилари унинг қўлини сўраган эди. Чунки ўша вақтларда Рум (ҳозирги Туркия) подшоҳлари Мовароуннахрдан қўчиб борган зотлар эдилар.

Имом Косоний шу китобга батафсил шарҳ ёзиб, уни ўз устозларига қўрсатганларича, ас-Самарқандий нийҳоятда хурсанд бўлиб, муқофоти учун қизлари Фотимани ул зотга хотинликка берадилар ва «ал-Бадойи» китобини маҳр қилиб тайинлайдилар.

Абдулхайй Лакнавий юқоридаги ривоятни қўлаб-қувватлар экан, Самъонийнинг Косон шаҳри Шом вилоятининг ораксидо жойлашган шаҳардур деган фикрини келтирди. Ҳоқо бу шаҳарни Қосон ҳам деб талаффуз қиладилар. Заҳабийнинг «Муштабаҳун-Нисба» китобидо айтилишича, Косон Туркистондаги қатта шаҳарлардан бўлиб, Сайхун (Сирдарё)нинг юқори қисмида жойлашган. Аҳолиси уни Косон деб талаффуз қилади. У дунёнинг энг гўзал шаҳарларидан эди. Турклар (қорахонийлар бўлса керак) истислои вақтида шаҳар бузиллиб ташланганди.

Яна бир ўринда келтирилишича, Имом Абу Бакр Косоний Рум (Туркия) подшоҳларининг бири томонидан Халабга—Нуриддин Маҳмуд ҳузурига элчи қилиб юборилди. Бундан маълум бўладики, имом Косоний маълум сабабларга кўра, Самарқанддан Румга қўчиб кетган ва у ерда бир қанча вақт яшаб қолган. Илгарироқ бу ерга Разавий Сараҳсий (машҳур «Мухит» номли кўп жилдли фикрий китоб муаллифи) келган эди. Нуриддин Маҳмуд ул зотни юқори диний мансабга тайинлаганди. Кейин унинг ўрнига имом Косоний тайинланди. Нуриддин Маҳмуд ибн Занги шариатга мумкин қадар тўлиқ амал қилувчи солиҳ ва адолатли подшоҳлардан эди. У уламо-лардан тилла ўзгак тақий ҳўқимни сўраганда, улар бундан ҳазар қилгайсн, хазинангга ҳар кун унча-бунча ҳаром моллар келтирилади дейишди. Шундан сўнг Нуриддин Занги ўз амалдорларига халқни талон-тарож қилишларини маън этган («Ал-жавоҳир ул-музана», 2-жилд, 127-бет).

Нуриддин Занги асли Мовароуннахрдан бўлгани сабабли кўп уламоларни шу ердан Суриядаги Халаб ва Дамашқ шаҳарларига тақлиф қилиб олиб берган. Улардан бири Усмон ибн Юсуф ибн Айб ал-Кошгарий бўлиб, ул зот Дамашқда ҳадис илмидан дарс берган.

«Жавоҳир ул-музана фи табақатил Ҳанафия» («Ҳанафий мазҳабидоги табақалар ҳақидаги нуқралиб турган жавоҳирлар»)

мулк», «Адолат», 1997 йил, 227-228 бетлар). Афсуски, амирлик хазинасининг кирим-чиқим дафтарлари сақланмаган, аҳтиом, сақланган бўлса ҳам, тадқиқ қилинмаган. Агар шундай бўлганда, хазинага ҳар йили қанча маблағ тўплангани, унинг қанча қисми сарфлангани ва қанчаси жағғарилгани бизга маълум бўларди. Хатто Бухорони Россия забт қилгунга қадар ҳар йили қанча даромад келгани ва забт қилгандан кейин қандай сабаблар ва ҳаражатлар тўғрисида қайишгани ҳам аниқланарди. Шунга қарамай, адабиётларда ва архив маълумотларида амирлиқнинг даромад ва ҳаражатлари ҳақида турлича маълумотлар келтирилган. Уларни биринчи манбалардан олинган дейиш қийин. Чунки муаллифлари иқтисодчилар эмас, балки турли касбдаги тадқиқотчилар бўлганлиги сабабли молия масалаларини ўларича тушуниб, ўларича мулоҳаза юритганлар. Шу боис уларни бир-бирига таққослаш ҳам қийин.

Губаревич-Радобилскийнинг маълумотларига қараганда, XIX асрнинг 90-йилларида амирлиқнинг умумий даромад ва ҳаражатлари 7 миллион сўм бўлган. Шундан 4 миллион сўми хазинага тушган. Қўриқиб турибдики, муаллиф дастлаб хазинага тушган даромадларни ҳам ҳаражат таркибига киритган, кейин асосий хазинага тушадиган қисмини ажратиб қўрсатган.

Д. Н. Логофетнинг маълумотларига кўра, даромадлар 18 миллион, ҳаражатлар 2,5 миллион сўми ташкил қилган, демек, асосий хазинага 15,5 миллион сўм маблағ тушган. М. Греленнинг маълумотларига бўйича, даромад ва ҳаражатлар 2,5 миллион сўми ташкил қилган (1909). Ўрта Осиё иқтисодий кенгаши уюштирган маълумотларда даромад ва ҳаражатлар 14 миллион сўм (1921), собиқ СССР Ташқи ишлар вазирлиги (РСФСР) маълумотларидо эса ҳаражатлар 50 миллион сўм деб қўрсатилди (бу ўша даврдаги пул бирлиги ҳисобида бўлса керак). Ёзувчи С. Айний 1912 йили амирлиқнинг даромад ва ҳаражатлари 30 миллион сўм бўлганлигини ёзди.

Россия сиёсий агентлиги ҳусусий тартибда тўплаган маълумотларга қараганда, 1909 йилда давлат хазинасидан 7349,5 минг сўм, Бухоро амирлиги қўшбегисининг маълумотларига кўра, ўрта ҳисоб билан ҳар йили 3345 минг сўм, баъзи йилларда кўп ёки кам бўлган.

Юқоридаги рақамлардан маълум бўладики, айрим муаллифлар ҳар йили тўплаган маблағларнинг ҳаммаси ҳаражатларга сарфлангани деб нотўғри фикр юритганлар. Х. Узоқов ва С. Холбоғининг 1992 йил 14 августда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида эълон қилинган «Бухоро амирлиқининг олтинлари» мақоласида хазинанинг анчагина қисми ҳар йили тўлдирилиб борилагани ҳақида янги маълумотлар берилган. Лекин хазинадаги олтинлар қандай мақсадларга сарфлангани ва Бухоро Россия томонидан забт қилингандан кейин қандай янги ҳаражатлар шаклланиши ҳақида етарли маълумотлар келтирилмаган.

Биз маълумотларнинг турли йилларга дахлдорлиги, пул муомаласидаги ўзгаришлар, даромадларнинг қанча қисми жағғарилангани ва бошқа сабабларини кўзда тутиб, ўрта ҳисоб билан умумий ҳаражатлар 4,2 миллион сўмдан 9 миллион сўмгача бўлган бўлиши мумкин деган хулосага келдик.

Фикримизча, ҳаражатларни тўрт гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Амирнинг шахсий ҳаражатлари, шу ҳисобда, янги арк, сарой қурилиши, совға-салом, хайр-эхсон, сарой хизматларини, таъминот ҳаражатларига — 2 миллион сўмдан 5 миллион сўмгача.

2. Сипоҳилар учун ва уларни бошқариш ҳаражатлари — 2 миллиондан 2,5 миллион сўмгача.

3. Дин арбоблари, уламоларга, диний мақсадларга — 100 минг сўмдан 1 миллион сўмгача.

4. Бошқа ҳаражатларга — 100 мингдан 300 минг сўмгача ва ундан кўпроқ.

Биз айрим ҳаражатлар динамикасини белгилашда XIX асрнинг охири ва XX аср бошларидаги ҳаражатларга асосландик. Сарой ҳаражатларини ҳисоблашда айрим лавозимдаги кишиларга маош тўланганлигини эътиборга олдик. Боиси, амирликда шатат-оклад тизими жорий қилинмаган, вилоят ва туманлардаги лавозимдор шахслар маҳаллий солиқлар ҳисобидан таъминланганлар.

Сақланиб қолган маълумотларда Россия томонидан Бухоро мустақиллигига пулур етказиш учун амалга оширилган тадбирларни бартараф этиш учун хазина ҳисобидан қўйлаб совға-салом, пора беришга қаратилган бўлади. Масалан, XIX асрнинг 90-йилларида амирлиқнинг молиявий аҳоли устидан назорат ўрнатилиш лозим бўлган турли боқиқ ва лавозимдаги Россия амалдорлари пора олганликлари, шу тўғрисида ушбу масала муҳоамадан четлаштирилгани маълум. Бухоро амираи ҳар йили Россия сафаридо бўлган, шу асно Кавказда дам олаётган ва Петербургда истикомат қилаётган рус амалдорларини қабул қилиш учун қошона саройлар, мусулмон аҳолиси учун масжидлар барпо қилган. Чор Россияси олдидо ўзини қўрсатиш мақсадида 1905 йили крейсер қуриш учун 1 миллион сўм ажратган. 1916 йили чор ҳукумати ҳарбий қароргоҳида бўлганда яна бир миллион сўм берган. Бу йўналишда 1910 йилдан 1917 йилгача сарфланган майда ҳаражатлар 296,5 минг сўми ташкил этган.

Чоризм билан ҳамкорликда қилинган ҳаражатлар биринчи навбатда Россия манфаатига хизмат қилган. Чўнони, Бухоро амираи чигиртка қарши кураш тадбирларига маблағ ажратилишда фаоллик қўрсатган. Ўз ҳудудини кесиб ўтган темир йўл ҳаражатларининг 25 фоизини қоплаган. Агрономия ёрдами уюштирувчи агрономлар иш ҳақининг, Зарафшон сув таъминотини яхшилашга ва иншоотлар қуришга қара-

китобида 1900-рақам билан имом Косоний ҳақида шундай деб ёзилган:

«Уламолар подшоҳи, «Ал-Бадойи» китобининг муаллифи Алоуддин 583 хижрий йил шаввол ойи ўртасида ўз қўли билан мазкур шеърни ёзди:

Улугъ ишда олам ахлидан ўзим, Тўғри фикрда ва баланд ҳимматда Ҳикматим ила ҳидоят нури қўринди, Қоронғи зулмат кечаларда Мукирлар уни ўқирмоқчи бўлди, Лекин Аллоҳ уни қамолотга етказди.

Рум подшоҳи уни Нуриддин Маҳмуд ҳузурига элчи қилиб Халабга юборди. Бунга сабаб шу бўлдики, Румдаги бир фақиҳ билан икки мухтаҳид ҳақида улардан биттаси ҳақми ёки икковси ҳам ҳақми деган мавзуда мунозара қилдилар. Фақиҳ Абу Ханифадан ривоят қилиб, ҳар иккаласи ҳам ҳақ деди.

Косоний Имом Аъзамдан ривоят қилиб, бири ҳақ ва бири ноҳақ деди, шунда икки уламо ўртасида тортишув қизиб кетди. Косоний ўз рақибига қарши қурол ўқталди. Шунда Рум подшоҳи «Бу одам ҳалдидан ошди, уни биздан узоқлаштиринглар», деди. Вазири унга: «Бу одам улугъ ва ҳурматли киши»

ТЎҒРИ ФИКР ВА БАЛАНД ҶИММАТ

ИМОМ АБУ БАКР МАСЪУД АЛ-КОСОНИЙ

дур, уни ўзимиздан узоқлаштирмайлик, балки уни Нуриддин Маҳмуд ҳузурига элчи қилиб юбориш маъқулдир», — деди. Шу билан уни Халабга юбордилар.

Ибн ал-Адим шундай деди: «Қози аскар Абу Абдуллоҳ Муҳаммаддан эшитдикми, Косоний Дамашққа келганда унинг ҳузурига фақиҳлар йиғилдилар ва бу масала устидо баҳолашмоқчи тақлиф қилдилар. Уларга Косоний: «Уламолар ўртасида ихтилофли бўлган, яъни тортишувга сабаб бўладиган масала устидо гапиришга тайёрман», — деди.

Улар бир қанча масалаларни ўртага ташладилар, Косоний эса ҳар бир масалани уни фалон уламолар баён қилганлар деди. Нийҳат Абу Ханифа асхоблари ҳам ҳал қилмаган масалалар зикр қилиб ўтдилар.

Ибн ал-Адим ривоят қилдики, имом Косоний 587 хижрий йил (1191 м.) 10-ражаб, яқинда кун пешиндан кейин вафот этди ва у Халаб ташқарисидоги Мақоми Иброҳимда заважаси Фотима ёнига дафн қилинди.

У ўз заважаси қабрини ҳар жума кечаси зиёрат қилар ва унинг устидо қилинган дуолар мустажаб бўлур деб ҳисоблар эди. Ҳозирги давримизгача бу маком зияратчилар ҳузуридо «Аёл ва унинг эри қабри» номи билан машҳур бўлиб келмоқда.

Косонийдан бир ўғил қолди. Нуриддин Зангидан кейинги подшо Малик Зоҳир уни ўз тарбиясига олди ва у ҳам Халабда яшаб, фикҳ илими билан шуғулланди, фарзанд кўрмади (Уша манба, 4-жилд, 28-бет).

Имом Косоний ўз «Бадойи»да мусулмонларга керакли масалаларни яқши ёритиб бера олган улугъ мухтаҳид эди. Масалан, Қуръон оятлари форсий (ёки бошқа тилда) ўқилса, у

тилган ҳаражатларнинг кўп қисмини ҳам ўз гарданига олган. Оқибатда бутун оғирлик солиқ тўловларини зиммасига тушган. Бу ҳаражатларни қоплаш учун хозирги аққининг бир тури бўлган «Аминана», савҳат ҳаражатларини қоплаш учун эса «бакчи» деб аталган қўшимча солиқ ва йиғимлар жорий қилинган.

Бухоро амираи ўз даромадлари ҳисобидан Россияга ҳар йили қилма-хил имтиёзлар тақдим қилиш билангина чегараланмаган. Амирлиқнинг мустақиллигини сақлаб қолиш мақсадида завод-фабрикалар қуришга, ташқи савдонини кенгайтиришга, олтин қонларини ишга солишга, қорақўл савдосига ва бошқа тадбирларга алоҳида эътибор берган. Натияжада, Бухоро музейи маълумотларига қараганда, амирнинг хиссдорлик жамиятлари иқтиёрига — шерикчиликка ўтказган маблағлари 100 миллион сўмдан ортган. У ўз капиталининг 27 миллион сўмини Россия давлат банкида, 3 миллион сўмини ҳусусий банкларда сақлаган. Профессор А. Бобоқўжаевнинг маълумотларига кўра, Амирнинг бойлиги 35 миллион фунт стерлингни ташкил қилган.

Бухоро амирининг иқтисодий мустақиллик йўлидаги ташаббуслари Россия қорчалонларини ҳам ҳаражатга келтиради. Улар Бухорони Россия таркибига узиб-қесил қўшиб олиш йўллари ахтара бошлашди. Бу масала 1909 йилдан 1914 йилгача бир неча мартаба батафсил ўрганилди. Комиссия қўйидаги ислохотларни амалга оширишни тақлиф қилди.

1. Бухоро солиқ тизимини Туркистондаги каби солиқ тизимига ўтказиш, хироҳ ва таноб ўрнига ёр солигини жорий этиш.

2. Давлат бюджетини жорий қилиш ва Бухоронинг молиявий аҳоли устидан назорат ўрнатиш.

3. Бухоро пул тизимини Россия пул тизими билан бирлаштириш.

4. Бухоро армиясини тутатиш ва тежаган маблағларни маданий тадбирларга, ҳусусан, солиқни сақлаш тадбирларига сарфлаш.

5. Бухоро таркибидоги айрим бекликлар, вилоятлар ўртасидаги ички боғжоналарни тутатиш.

6. Бухорода шатталар белгилаб, давлат идоралари ва бошқа ташкилотлар шатталари асосида бюджет ҳисобидан маош белгилаш.

Ушбу таъминотлар асосида Бухорони маъмурий жиҳатдан бошқариш учун регент тайин қилинади. У Туркистон генерал-губернаторига итоат қиладди ва Туркистон ўлкаси вилоятларининг ҳарбий губернатори ҳуқуқидан тўла фойдаланади. Регент қошида 7 кишидан иборат кенгаш тузилади. Унинг тўрт аъзоси рус, қолганлари Бухоро амалдорларидан иборат бўлади. Амир ўз тахтида қолса-да, ҳуқуқлари чекланади. Шунга кўра, Логофет Бухоронинг биринчи бюджетини тузган эди, бюджет даромадлари 8 миллион, ҳаражатлари 6,5 миллион қилиб белгиланган. Даромадларнинг ҳаражатлардан ортган қисми 1,5 миллион сўмга тўғри келган.

Тахлиллар шуни қўрсатадики, ҳаражатларнинг 80 фоизи маъмурий бошқаруш ишларига, 12,6 фоизи хўжалик, 6,8 фоизи маданий ишларга йўналтирилган. Хулоса қилиб айтганда, бюджет Бухорони Россиянинг тўла мустақиллашга айлантириш, унинг даромад ва ҳаражатларини Россиянинг ягона бюджетига бириштирилиши кўзда тутилган ҳолда тузилганди.

Октябрь тўнтарышидан кейин Россия билан Бухоро амирлиги ўрта-

Қуръон деб ҳисобланмайди ва уни намозда ўқиш дуруст эмас, дейди. Чунки тарҳимада Қуръон ўз эъжозини ва хусусиятини йўқотди. Бу Қуръон араб тилида бўлгани учун эмас, балки Имом Аъзам айтганларидек, қалбларга таъсири, Аллоҳ таолога бўлган ҳамд-сано ва таъзимнинг араб тилида қучлироқ ва улугворроқ саждо бериши сабабидан бўлди. Шунинг учун Қуръон оят таржумасини жунуб ва хоизлар ҳам ўқиши дурустдир, чунки тарҳима Қуръондек муқаддас эмас, дейди. (1-жилд, 112-бет). Бу фатво билан имом Косоний Имом Аъзамнинг бу борада дастлабки қавлларига аниқлик киргизди. Имом Косоний: «Мусика билан шуғулланиш дуруст ва жоиздир. Ашула айтиш билан шуғулланган одамнинг топган маблағи ҳам ҳаром ҳисобланмайди», — дейди ва: «Мусика билан шуғулланган одамларни қоралаш, уларнинг топган пулларини ҳаром деб айтиш нотўғри», — деб таъкидлайди. Лекин бунинг шарти шунки, мусиқа ва ашула фикс-фужурга қадирмаслиги лозим.

«Талокнинг воқеъ бўлиш шартларидан бири, — дейди имом

Бухоронинг 2500 йиллиги

сидоги қарама-қаршилиқ жиддий тус олади. 1920 йилга келиб Бухоро армиясининг сони 70 минг кишига етади. Кўнлик ҳарбий ҳаражатлар ўртача бир миллион сўми ташкил қиладди. Ушбу ҳаражатларни қоплаш мақсадида 1918—20 йилларда 800 миллион сўм миқдоридо қорғоз пул чикарилади. Лекин бу мақсадлар учун амирлик хазинасидоги маблағлардан фойдаланилмайди. Шу муносабат билан РСФСР ҳукумати Қўзилтепа, Фрунзе номига йўллаган телеграммада Бухоро шаҳри ишғол қилинган амирлик хазиналарини қўлга киритишга алоҳида эътибор бериш лозимлиги таъкидланган. Натияжада амир Бухорода қолдириб кетган хазина бойликлари Санкт-Петербургга ташиб кетилди. Уларнинг миқдори ҳақида ханузгача маълумотлар йўқ.

Бухоро Республикаси ташкил топгандан кейин оғир молиявий тағлиқни бартараф қилиш, давлат ҳаражатларини қоплаш учун 1920 йили 524,5 минг сўмлик, 1921 йили 2136,7 минг сўмлик, 1922 йили 11920,3 минг сўмлик қорғоз пул чикарилади. Уч йил давомида Бухоро Республикаси давлат ҳаражатларининг 70 фоизи ана шу пул қиқариш (эмиссия) ҳисобидан қопланади. Агар Бухоронинг олтин, қумуш, қимматбаҳо буюмлар захиралари Санкт-Петербургга ташиб кетилмаганди эди, республиканинг молиявий аҳоли яхшиланishiга қўлайлик туғдирган бўларди. Бухоронинг биринчи бюджети 1922/23, иккинчиси (1923/24, учинчиси 1924/25 йилларга мўлжаллаб тузилган. Захиралар Бухоро иқтиёрида бўлганида бюджетдаги таққиллик чегаралариди, Чунки бу бюджетларда Файзулла Ҳўжаевнинг иқтисодий ғоялари, таъсиялари ўз ифодасини топган эди.

1924/25 йилларда Марказий Осиёда ўтказилган миллий давлат чегараланиши қатор иқтисодий масалаларни ҳал қилишни, айниқса, Туркистон АССР, Бухоро ва Хоразм Республикаларининг пул бирикларини бириштирилиши, ҳар бир республика бюджетини маъмурий-иқтисодий чегараланиш асосида қайтадан тузишни талаб қилди. СССР таркибига кирган Ўзбекистоннинг 1924/25 йилларга мўлжалланган давлат бюджетини тузишда Туркистон, Бухоро ва Хоразм Республикаларининг 1924/25 йилларга бағишлаб тузилган давлат бюджетлари асос қилиб олинди. Туркманистон ва Тожикистон бюджетларининг ҳамми шу бюджетлар асосида белгиланди. Лекин улар давлат мустақиллигини ифодаламайдиган, балки СССР бюджети таркибига кирган номустақил бюджетлар эди.

1924 йили Бухорода пул ислохоти ўтказилиб, Бухоро Республикаси томонидан чикарилган қорғоз пуллар 1:3,5 нисбат билан РСФСР пул бирикларига алмаштирилди. Бу республика бюджетини дастлаб Ўзбекистон, сўнгра шу асосда СССР бюджети таркибига бириштириш учун шартот яратди.

1924/25 йилдан бошлаб Бухоро вилоятининг биринчи маҳаллий бюджети тузилди. У Ўзбекистон «давлат» бюджети таркибига киритилди. Ўзбекистон номустақил бюджети эса СССР бюджети таркибидо таққилланганидан бўлди. Натияжада 1924/25 йилдан 1991 йилга қадар Бухоро вилоятида яратилган миллий даромаднинг анчагина қисми Ўзбекистон бюджет таркибидо собиқ Иттифок бюджети ва иттифок доирасидаги нарх механизми орқали бошқа республикаларнинг, биринчи навбатда, РСФСР ва Белоруссия манфаатларини қўлаб қайта таққилланди. Бундай қайта таққиллаш 1992 йилга қадар давом этди.

Шуни айтиш керакки, республикамиз мустақилликка эришгунга қадар ўтган даврда, қулашдан, кейинги қирқ йил давомида республика бунча ҳар йили 5 ы миллионда яқин ҳаммаси бўлиб 200—220 миллион сўм маблағ собиқ Иттифокка кирган бошқа республикалар манфаатини қўлаб таққилланди. Бу даромадлар турли иқтисодий воситалар — пахтага қўйилган арзон нарх, олтин, қорақўл, пилла, газ, нефт маҳсулотлари ва бошқа манбалар асосида, ғайриқонуний йўлар билан республикадан четда ўзлаштирилди. Белгиланган рақамлар собиқ иттифок ҳукумати чор Россияси бо

«УЙ БУЗУВЧИ БЎЛПР ХОНАВАЙРОН...»

Темурийзодалар улуг боболари асос солган, марказлашган, кучли давлатни сақлаб қола олмадилар. Бунга кўпхотинлилик, турли оналардан туғилган фарзандларнинг тахт ва ҳокимлик талашуви, ноаҳиллик, сиёсий тарқоқлик, ичкиликбозлик сабаб бўлди. Оқибатда, салтанат Қўқон, Бухоро, Хива хонликларига бўлиниб кетди, оғир сиёсий вазият юзага келди. Россия империяси қулай шароитдан фойдаланиб Туронзаминни босиб олди.

Романовлар давридаги зулм халқнинг суяк-суягига бориб етди. У социализм даврига келиб аввалгидан ҳам ўтиб кетди. Мустамлакачиликка қарши, эрк ва озодлик учун кураш халқ оғзаки иҳоди ҳамда ёзма адабиётда ўз ифодасини топти.

Мустамлакачиликка, босқинчиликка қарши курашда ҳеч бир жанр масалчилики сингари самарали бўла олмади. Унда асосий қаҳрамонларнинг ҳайвон ва паррандалардан иборат бўлиши чор ва совет назоратини чалғитди. Бу соҳада, айниқса, Абдулло Авлоний ва Элбек ўқни нишонга уришди.

Абдулла Авлонийнинг масаллари ижтимоий-сиёсий мавзуга қаратилган бўлиб, улардан босқинчилик, бировларнинг мамлакатини, уйини хонавайрон қилиш масаласи кескин айбланади. Масаллардаги гоё, образлар ҳаракати, воқелик бевосита чор Россияси босқинчиларининг Марказий Осиё халқларини истило қилиб, уйини бузиб, жангларда фарзандларини ўлдирганлиги, халқнинг ялиниб-ёлвориши-ю, илжисизликдан бош эгиши ҳаққоний аксини топган.

«Куш ва Илон» масали куйидаги кичик сюжет негизига қурилган. Бир эру хотин қуш яшар экан. Турмушлари чиройли ўтар, атроф ҳам гўзал, уларнинг кўнглига монанд эди. Улар сув бўйидаги дарахтга ин қуриб, шоду хушроқ учиб юришадилар. Қушлар ўтиб, туҳумлардан болалари чиқишди. Рўзгор катталашди. Энди болаларининг қорнини тўклаш керак. Қушларнинг бири болаларига овқат излаб кетади, иккинчиси эса уи ишлари билан банд бўлади. Бир кун қушларнинг онаси ўз тирикчилик иш билан кетган, уйда отаси қолган эди. Шундай пайтда, бир илон келди, отанинг доду фарёдага қулоқ солмасдан, болаларни шафқатсизларча еб қўяди. Масалнинг мантикий ҳулосаси куйидаги сатрлар билан яқунланади:

**Азроил қуш болаларин ютди,
Отаси нола мотамин тутди,
Онаси келди, айлади фарёд,
— Дод, золимларнинг алиндан дод!
Айди, бу сўзни ўртаниб Ҳижрон:
Уй бузувчи бўлур хонавайрон.**

Масалдаги «золимлар» — илон образи кўпликда берилганки, бу бизда маълум бир гуруҳнинг босқинчилик сиёсатини қоралаш ҳиссини уйғотади. Эр ва Хотин билан икки қуш образида тинч яшайётган халқнинг образи умумлашади. Масалда шоирнинг ҳукми ҳам қатъий янграйди, уй бузувчининг ҳаёти ҳам хонавайрон бўлишига ишонч ҳосил қилинади.

«Тулки ва Қарға» масалида ҳам юқоридаги фикр — босқинчиларни қоралаш, тинч яшайётган оилаларнинг оромини бузган, болаларининг ҳаётига зомин бўлган босқинчилик, одамхўрлик сиёсатини фож этиш руҳи ҳаётини аллегорик образлар мисолида кўрсатилган. Бу масални мантиқан «Куш ва Илон» масалининг қуввати, бу шеърда акс этган гоёнинг кенгрок ҳаётини воқеалар мисолида кўрсатишнинг белгиси деб қараш мумкин. Масал ижтимоий-сиёсий савияси, танқиднинг кескинлиги билан памфлет даражасида бўлса-да, воқеанинг эпик баъни, образларнинг тўла намоён бўлишига қўра, уни ҳижрон-масал деб аташ мумкин.

Масалда босқинчи, бировнинг уйига кириб талончилик қилган, фарзандларини тортиб олиб, одамларнинг бағрини эзган Илон энди Тулки образи мисолида намоён бўлади. У фақатгина таловчи эмас, айна пайтда, ҳийлагар, ўзининг тирикчилиги учун бировларнинг ҳаловатини бузишдан, уйини хонавайрон қилишдан чўчимайдиган ёвуз шахсининг типик вақили сифатида кўринади. Масал Тулкининг ҳолати-ю, унинг шум ниятини амалга ошириш учун ҳийла-найранг қилиши, содда, ишонувчан кишиларни ўз домига тушириш учун режалар тузиши билан бошланади.

**Бир кун оч қолиб эди Тулки,
Очлигиндан толиб эди Тулки.
Неча хил ҳийлаларни ўйлар эди,
Очлигин ўз-ўзига сўйлар эди.
Ҳеч киши етмас эди додига,
Бир қизик ҳийла тушди ёдига.
Бир чинорда бор эди Лаклак ини,
Учта ёш боласи бор эди ани.
Тулки кўрди ўз доми тақирин,
Ишлатур бўлди ҳийла-қўтариб.
Олди арра-тешасини кўтариб,
Кесмок учун чинор тубига бориб.**

Масалда Тулки образи кўчма маънода бўлганидек, унинг арраси-ю тешаси, Лайлак яшайётган чинор ҳам мажозий мазмунга эга. Масалда арра-теша босқинчининг қуроли бўлса, чинор бечора халқнинг ватанидир. Шу боис ҳам Тулки чинорнинг остига арра-тешасини ёмон ният билан олиб келганлигини сезган Лайлак унга шундай мурожаат қилади:

**Лаклак айди: — Эй, узун бўйлуқ,
Бизни ерда бўлурмусан уйлуқ?
Бу дарахт, ер мерос менга отадан,
Ўзга жойда ин қўёб ётасан.
Кет бу ердан, бўлак ера ин сол.**

Лекин Тулки Лайлакнинг соддалигидан фойдаланиб, унинг юрагини така-пука қила бошлайди, чинорни кесиш, тўғри маънода айтганда, унинг юртини, уйини хонавайрон қилиш дағдағаси билан кўркатади. Лайлак ваҳимага тушиб, янада илтижо билан ялинади:

**Лаклак айди: — Биродаржоним,
Ҳолима раҳм айла, жонимон.
Бузув уйини, қилмагин гирён,
Уй йиққанлар бўлур хонавайрон,
Марҳамат қил бу ёш гўдақларима,
Монеъ ўлма бутун тилақларима.
Бир боламин берай, ебон тўйгил.**

Хонавайрон қилмай, тинч қўйгил.
Бир боласин Тулкига отди,
Бўлди маънос, қай(ғу)га ботди.

Лайлак саводсиз, кўрқоқ, босқинчиларга ўз манфаати учун йўл очиб берган, керак бўлса, болаларини, қизларини тортиқ этган содда кишиларнинг умумлашган образидир. У ўз ери, ватани учун, уни сақлаш учун жон қўйдиради, аммо соддадиллиги туфайли, тулкининг ҳийласидан кўриб, ўз боласини унга қурбон қилади, сўнгра бу ишдан маънос бўлади. Лайлакнинг соддалиги тадбиркор, ҳар бир ишга ақл-фаросат билан ёндошадиган Қарғанинг сўзлари орқали аён бўлади. Масалда Қарға образи Тулки образига нисбатан қарама-қарши қўйилган, айна пайтда, шоир Қарғани ўз юртига ёмон ният билан келган босқинчининг шум ниятларини ақл-фаросат орқали енгилга қодир бўлган кишининг характери даражасига кўтарган. Қарға Тулкининг ҳийласига лақақ тушиб, боласини қурбон қилган Лайлакни ақлсизликда, нодонликда айблайди. Тулкининг қўлидан чинорни кесиш — отадан қолган ватани паймол қилиш келмаслигини ўқтиради.

Масалнинг сюжет йўли энди куйидагича кечади. Қарғанинг тўғри танбеҳидан кўзи очилган Лайлак, эртаси куни Тулки яна арра-тешасини кўтариб келиб, чинорни кесмокчи бўлганда, ўзини дадил тутди. Тулкини ҳийла-

Максуд Шайхзода ва Фафур Фулом. 60-йиллар.

Саид АХМАД олган сурат

гарликда, хоинликда айбала, уйингга йўқол, деб қатъий буйруқ беради. Тулки Лайлакдаги бундай жасоратни кўриб, бу Қарғанинг иши эканлигини сезади ва Қарғани туҳмонлик режасини тузади. Бир баланд жойга чиқиб, ўлгандек кўзини юмганича, ётиб олади. Қарға Тулкини ўлик деб гумон қилади ва кўзини чўқимок учун унинг бошига кўнади. Шунда ҳийлагар Тулки Қарғани маҳкам тишлаб олади ва ямлаб бошлайди. Қарға ўларини билар экан, яна ақл-заковатини ишга солади. Тулкининг тузоғидан чиқиб кетиш йўлини излайди. Тулкига жонини беришга рози бўлади. Лекин куйидаги байтни ўқиб, сўнгра гўштани ёйишни тавсия этади:

**«Беватан, бегўру бекафан Қарға,
Лайлакка яхшилик эдан Қарға».**

Тулки бу гапга лақақ тушиб, «Қарға» деб оғзини очиб билан Қарға учиб кетади. Натижада Қарға ўзининг тадбиркорлиги туфайли соғ қолади, Тулки эса очликдан ўлади. Демак, масалда босқинчилар, ҳар қандай халқнинг ватани, ерига таҳдид солувчилардан кўрқмаслик, улarga қарши ақл-заковат билан курашишга чақириб етакчи ўринда туради.

Абдулла Авлонийнинг «Зулук ва Илон», «Қамиш ила Қўғо» масаллари мунозара шаклида битилган. Маълумки, мунозара масалнинг энг қадимий қўринишларидан бири бўлиб, туркий халқлар адабиётида бунинг илк шакли Махмуд Кошгарийнинг «Девони луготит турк» китобида учрайди. Бу жанр талабига қўра, нарс-ҳодисалар аллегорик образлар мисолида бир-бирлари билан бахslashишди, мактанашди, натижада бири енгилди. Абдулла Авлонийнинг махмур масалларида ҳам ана шундай тамойилни сезиш мумкин. Масалан, «Зулук ва Илон» масали шоирнинг кириш сўзи, Зулук ва Илоннинг диалоги ва шу диалогда туғилган мунозарадан сўнг шоир тузган қиссадан ҳисса пайдо бўлган. Масалда Илон Зулукни кўриб қолиб, шундай савол беради:

**Деги: — Хайронда мен, бу ишга ажаб,
Менга сувратда ўхшасан ҳаб.
Нима учун сени суяр инсон,
Мени кўрса, бўлар жони ларзон?
Нимага суймаор мени бирими?
Сени излаб боқадур ҳар бириси.
Сен-да санчарсан одами, менда,
Не сабаб бор, билмазам мунда.
Сўзини соб қилуб эди у Илон,
Кулубон сўйлади Зулук чунон.
— Сўзларинг тўғридур, бориси — ҳақ,
Ҳаққини сўйлаин сенга онҳақ.
Мен табиатда санчарам сендек,
Наштар урмоққа иккимиз бирдек.
Қай замон санчсан сен инсонини,
У замонда чиқар анинг жони.
Мен эса санчурам ҳуқ обхиста,
Соғолур ташласам қаю хаста.
Менга боқмай сенга боқурми киши?
Зулук ҳеч кимсга ёқарму киши?**

Демак, масалда судралувчи, айна пайтда, инсон қонини сўрувчи икки жондорнинг суҳбати жараёнида, уларнинг бир-бирига тамоман қарама-қарши бўлган характери очилади. Илон инсонга захар қолди, унинг қон сўриши инсонни ҳалок этади. Зулукники эса инсоннинг қонини тозалаб, унинг соғлигини яхшилайди. Масалнинг ҳисса қисмида шоир «зулмдан доим қочар инсон», деганидек, ҳаётда инсонлар бир хил кўринишда, ҳатто касб-вазифада ҳам бир хил бўлса-да, лекин инсон ҳаёти зарурати жиҳатидан ҳар хил бўлиши, биров меҳрибон, биров золим эканлигини тасвирлаш масалнинг негизидир. Яхшилик қилган киши одамларнинг ҳурмати ва муҳаббатини қозонади, деган гоё масалнинг мантикий пафосидир.

Абдулла Авлоний асли эрк, озодлик, истиқлол қўйицидир. Мажозийлик, рамзийлик бу шоир ижодининг биринчи белгисидир. Унинг бу методини символизм ва танқидий реализм деб айтиш мумкин, чунки у мустабидлик зулмини қаттиқ қоралаб, инкор қилибгина қолмайди, балки келгуси озод, эркин ҳаётни аниқ тасаввур этади ва уни бошқаларга тавсия ҳам қилади.

Фафуржон МАХМУДОВ,
СамДУ доценти, филология фанлари номзоиди

Алишер Навоий «Насойимул муҳаббат мин шамойимул футоват» («Мардик эпкинидан пайдо бўлган севи шабоддалар») асаридида жажон фалсафаси устозларидан бири Имом Ҳаззолий ҳақида бундай дейди: «Хужжатул ислом Муҳаммад ибн Муҳаммад (Ҳаззолий-Тусий — куняти Абу Хониддур ва лақаби Зайниддин (дин зийнати). Тасаввуфда интисоби (насаб силсиласи) шайх Абу Али Фаромадий гадур (Абу Али Фаромадий бир тарафдан шайх Абул-Қосим Гургоний ва иккинчи тарафдан шайх Абул-Ҳасан Харақоний ва у орқали шайх Абу Саъид Абул-Хайр издошидур — М. М.). ... Имом Муҳаммад ҳолининг ибтидосида Тусда ва Нишопурда улам (турли иллар) тахсилга ва тақлимига иштиғол қўргудди. Андин сўнгра Нисомул-Мулк била мулоқот қилди».

Бошқа баъзи манбаларга қўра, имом Муҳаммад Ҳаззолий, Умар Хайём ва Исмоилия шиа фидойиларининг бошлиғи Ҳасан Саббох бир мадрасада ўқиганлар (Хусайн Жовиднинг «Хайём» драмасини эсланг). Улар орасида жуда кескин баҳс, муҳодала, мунозаралар бўлган. Алишер Навоий ҳам шунга ишора қилиб, ёзади: «Жамоати фузало билан, онинг суҳбатиди бўлур эдилар, мутааддид мажлисда (жуда кўп мажлисларда) мунозара ва муҳодала қилди ва аларга қолиб бўлди. (Ҳижрий) тўрт юз ўттиз тўртда (милодий 1044) Бағдодга бориб, дарс айтди. Ва Ироқ барча анга шефта (ошифта) ва фирифта (мафтун) бўлдилар. Баланд қадр, аржуманд поя топлди (юксак мартабаларга эришди). Алломанинг шу даврдиги ҳаёти фозил уламоларимиздан Абдуқодир Зоҳид ва араб олими Абдурахмон Бадавий мақоласида кенгрок ёритилган.

Аммо бу дунёдаги эъзоз-эҳтиромлар ва баланд мартаба, шон-шухратни имом Ҳаззолий ўзига муносиб кўрмади ва ҳаммасидан воз кечи, фақирлик ва дарвешликини ихтиёр қилди. Навоийнинг айтишича, «Сўнгра борисин (обрў, эътибор, шон-шухрат, иззу-жоҳ ҳашаматни) ихтиёр била тарк қилди ва зухду инкитў тарикин илгари тутди ва ҳаж азимати қилди. Ва 488 (1085) да ҳажга мушарраф бўлиб, Шомга мурожаат қилди ва муддате анда эрди. Ва андин (сўнг Байтул-Муқаддасга борди...».

Имом Ҳаззолий яшаган даврда Шарқий Рим империяси — Византия (пойтахти Қўнстантиния — Константинопол, ҳозирги Стамбул) иқтисодий ва ҳарбий жиҳатдан қудратли давлат, христианларнинг таянчи ҳисобланарди. Айна вақтда яхудиеларнинг қутқиси билан Мисрда ҳазрат Али авлодларимиз деб даъват қилган шаларнинг сўл қаноти — исомия мазҳаби тарафдорлари кучайиб, Бағдод халифалигига қарши жон-жаҳдлари билан курашаётган эдилар. Рим ва Бизанс (Византия) — Фарбий ва Шарқий Рим империялари ўзаро нифоклашса ҳам, ислом давлатларини бир-бири билан уриштиришда ҳамжиҳат эдилар.

Бағдод халифалигининг Шарқдаги таянчларидан бири — газнавийлар давлатининг сўнгги ҳукмдори султон Маъвдуд ибн султон Масъуд бобоси султон Махмуд Газнавий ташкил этган қудратли ислом давлатининг парчаланишига йўл қўйиб берди. Уларнинг ўрнига келган Салжук ҳукмдорлари Алп Арслон ва Маликшоҳ даврида ислом давлатининг қудрати ошиб, Византия империясига қарши фаол кураш бошлади.

Византия императори Роман Диоген қарбдан хавф солган Миср фотимийларига, Шарқдан бостириб келатган Салжук ўрдуларига қарши курашда сиёсий, дипломатик найранглари ишга солди. Мисрдаги фотимийлар — алавийлар давлатини Бағдод халифасига ва Салжуклар давлатини Миср ҳамда Бағдодга қарши қайраб, уларнинг орасини буза бошладилар. Бу найранглари аналган Миср лашкарбоншлари аввалрок ҳаракат қилиб, 1089 йилда Шарқий Рим салтанатига қарши денгиз жангларига қўлиб келиб, Сурия ва Палестина соҳилларини Византия қўшинидан озод қилди. 1098 йилда мисрликлар Қуддуси шарифини фатҳ этиб, у ерда Миср халифалиги ноибини тайинладилар.

Аммо афсуски, султон Махмуд вафотидан кейин заифлашган Бағдод халифалигининг вилотлари ҳокимлари ҳар бири ўзига мустақил «кичик давлат» тузиб олиб, ўзаро қиргин урушларини бошладилар. Бу урушларда диний эътиқоддан қўра шахсий фойда, мансаб, ҳокимият биринчи ўринга қўйилгани учун, баъзи мусулмон шахар давлатлари (чунони, Тарабулус, Лубон (Ливан) амирлари ўзининг мусулмон рақибларига қарши курашда Овруподан ёпирилиб келган салибчилар билан иттифок туза бошладилар.

Салибчилар мусулмон ҳукмдорларининг ўзаро низоларидан фойдаланиб, Шом (Сурия) ва Палестина шаҳарларини босиб ола бошладилар. Улар 1096 — 1098 йилларда Фрот дарёси шарқий соҳилида Эдесса (Урфе) графлигини ва Сурия Шарқида Антоҳия давлатини барпо эдилар. 1099 йил ёзида Оврупо салибчилари Византия императори билан Қуддуси шарифини қамал қилдилар. Шаҳардаги мингтагина мусулмон лашкари салибчиларнинг 40 мингли қўшини ҳужумини 5 ҳафта давомида қайтариб турдилар. 1099 йилнинг 15 июлида Қуддуси шарифга бостириб кирган салибчилар шаҳардаги мусулмонларни, масиҳийларни ва жуҳудларни оммавий равишда қирдилар. Қиргидан омон қолганларни қул қилиб сотдилар. Ана шу қиргидан сўнг масиҳийлар ва жуҳудлар салибчиларнинг диний эътиқод учун эмас, талончилик мақсадидида келганлигини аналгаб эдилар.

Худди шу пайтларда Византия-Рум подшоши Роман Диоген Миср ҳозийлари ҳужумидан қўнгли тинчиб, шарқдан келатган Салжукийларга қарши курашга бор қўларини ташлади. Садриддин Али ал-Хусайний «Зубдатут таворих» ёки «Ахбор ад-давлати ал-Салжуқия» асаридида ёзишча, султон Алп Арслон бир вақтнинг ўзидида (1070-1080 йилларда) Мовароуннаҳр ва Туркистондаги қорақонийларга қарши курашган, султон Алп Арслонга қарши урушда Шарқий Туркистон ва Мовароуннаҳр шаҳарларини мудофаа қилган қорақоний ҳукмдори Тобғон Бугро Қорахон Абу Али ал-Қосим ибн Сулаймон (1077-1113) саройида «Қутадғу билиг» муаллифи, болосоғулик Юсуф хос Ҳожиб хизмат қилган эди. Атоқли уламолардан Зиё Бунёдовнинг аниқлашча, Тобғон Бугрохон машҳур «Девону луготит турк» муаллифи Махмуд Кошгарийнинг тоғаси экан.

Салжук султони Маликшоҳ узок жанглар давомида қорақонийлар давлатини босиб олди. Иккала мусулмон давлати ҳукмдорларининг ўзаро уруши ислом шариятига зиддир. Бу ерда асосий айб қимда эканини тарихчилар халигача аниқлабмадилар. Мантиқан олганда, иккала ислом давлати раҳбари ўзаро тинч-тотув яшаш зарур эди. Уруш охирида улар сулҳ тузишга эришганлар. Шундан сўнг Алп Арслон қўшинлари Хитойдан Шомгача бўлган мамлакатларни эгалладилар.

Султон Маликшоҳ билан унинг вазира Нисомул-Мулк тарихда биринчи марта (Беруний давридан сўнг) барча Шарқ мунажжмларини анжуманга тўлаб, 21-22 март қўнларини Наврўз — Янги йилнинг бошланиши деб эълон қилганлар.

Маликшоҳ замонидида Умар Хайём, Зайниддин Ҳаззолий, Муҳаммад Байхакӣ, Махмуд Кошгарӣ, Абдул-Қаҳҳор Жўржонӣ, Абдуллоҳ Ансорӣ-Хиравӣ, Абул-Қосим Қўшайрий («Тафсирул қабир» муаллифи), Муъзӣй, Фаҳриддин Гургонӣ каби шоирлар ва алломалар яшаб ижод қилдилар.

Манбаларда айтилишича, Маликшоҳ замонидида мусулмонлар билан христианлар ўзаро аҳил-иноқликда, адолатли ва фаровон жамиятга яшаганлар, гам-қулфат қўрмаганлар (Зиё Бунёдов, «Ахбор ад-давлат ал-Салжуқия» муқаддимаси, Москва, 1980 йил, 20-бет).

Византия императорининг олтин тахтда, олтин қопланган қодирларда, олтин ҳо — салб ўшлаб, зеб-зийнатда, дабдабали ва ҳашаматли ҳаёт кечирishiни, сон-саноксиз бойликлар уни маҳаббатдан қўтказолмаганини ўқиганимизда, Имом Зайниддин Ҳаззолий «Кимйе-сининг» «Мол-дунё офати ҳақида» бобида айтилган фикрлар ҳаёлимизга келади: «Вақтинки

(мансаб) ва ҳашамат завқи пайдо бўлса, дини ислом йўлига тўсиқ бўлар. Ва дил нифок, хиёнат ва ихтилофга олуда (аралаш) бўлар». Муҳаммад Расулуллоҳ айтган эканлар: «Мол-дунёнинг одамлар орасида шўриш, гафво солиши икки-уч бўрининг қўйлар орасига қириб шўриш, гафво солишига ўхшашдур».

Вазир Нисомул-Мулк сеvimли шогирди имом Ҳаззолий билан маслакдош, фикрдош бўлган. Бир кун Нисомул-Мулkning душманлари Маликшоҳга арз қилиб: «Вазир фақиҳлар, сўфийлар ва Қуръон ҳофизларига ҳар йили 300 минг динар

Олис-яқин аждодлар

ЗАЙНИДДИН ҲАЗЗОЛИЙ
ВА УНИНГ ДАВРИ

маблағ сарфлайди, агар шунча пул сипоҳийларга берилса, Қўнстантиния дарвозиси аллақачон бузилар эди», — дейишди. Султон вазира Нисомул-Мулкни чақириб: «Нима гап?» - деб сўради. Вазир деди: «Олампахо султоним, мени қул қилиб сотсанг, уи динорго ҳам олмайдилар. Сен ҳали ёш, соғломсан, сенга ҳам юз динордан зиёд бермайдилар. Шундай экан, Ҳақ таоло сен билан мени сийлаб шундай қўл бойликлар ато қилибди, дунёда ҳеч кимни бунчалик сийламаган. Шуларнинг ҳаммасини сен билан бизга ато этган Аллоҳнинг улуг китобини ёдлаб, бизга етказган уламолар 300 минг динарго аризмайдимми? Сени энг моҳир мерганни ёи ўқини 1 мил (2 км)дан оширалаймиди. Агар қилч урса, ёнида турган одамга етади, холос. Аммо ҳалиги маблағни мен шундай лашкарга бермок-даманки, булар дуо, ибодат қилганида (ўқилар) Арши алога етиб боради. Ва бу дуоларнинг Аллоҳ дароғиҳга етишига дунёда ҳеч бир куч тўсиқлик қилолмайдми».

Султон Маликшоҳ бу сўзларни эшитиб, қўзларига ёш олди ва деди: «Сен шу лашкарларни (уламо, Қуръон ҳофизларини) қўпайтиравер. Дунёнинг бор ҳазиналарини сенинг пойингга ташлайман!»

«Заблатут таворих» («Тарихлар қаймоғи»)нинг муаллифи ёзишча, Нисомул-Мулк вазиралар орасида биринчи бўлиб, турк лашкарбоншларига ер-мулкларни иктў (соғва) қилиб бера бошлаган. У араб Ироқи ва Ажам Ироқи ва Хуросондаги жуда кўп вилотларда «Нисомия» мадрасаларини қурдирган. Имом Зайниддин Ҳаззолий Хуросон ва Бағдоддаги ана шундай мадрасаларда минглаб талабаларга илоҳийёт, Қуръон ва Ҳадисдан сабоқ берган.

Эрон, Ҳиндистон, Ироқ ва Хуросонни ўз тасарруфига олган газнавийларнинг буюк давлатини ўзаро низолар заифлаштиргач, тарих майдонига чиққан салжуклар ана шу бепеён қудудларда нисбатан тинчлик-осойишталик ўрнатдилар. Салжук султонлари Алп Арслон, сўнг Маликшоҳ, унинг маърифатли вазира Нисомул-Мулк замонидида илм-фан ва маданиятнинг турли соҳалари гуллаб-яшнади. Шу даврларда етишч қалъан Нисомий Ганжавӣ, Афзалиддин Ҳоконӣ, Умар Хайём, Аддиб Собир Термизӣй, Рашидиддин Ватвот, Махмуд Замашхариӣ, Фаҳриддин Розӣй, Фаҳриддин Гургонӣ, Абу Мансур Мотрудӣй, Фаҳриддин Аттот, Муҳаммад Ҳаззолий каби мутафаккир, мутасаввиф, мутақаллим, (илми қалом олимлари), муқаддис, муфассир алломалар Шарқ маърифатини, илм-фанни юксакларга қўтаришлар. Булардан аввалрок Форобӣй, Хоразмӣй, Беруний, Ибн Сино каби алломалар ижоди туфайли аниқ фанлар тез ривожланиб, ҳуфрфиқлик кенг ёйилди, диний, маънавий билимларга эътибор пасайди. Мана шундай шароитда буюк файласуф Зайниддин Муҳаммад Ҳаззолий аниқ фанларни ерга урмагани холда «Ихйа ал-улум ад-дин» («Диний илмларнинг тирилиши») асари билан, маънавиятдан узоқлашиб кетган моддийлик таълимотларига қатта, қаҳшқатин зарба берди. Фарб олимларининг эътироф этишларига, бу зарбадан сўнг моддийлик таълимотлари бир неча асргача ўзини ўнглай олмади.

Даҳо шоир ва буюк давлат арбоби Алишер Навоий «Фарҳод ва Ширин» достонидида имом Ҳаззолийнинг шу фикрини тасдиқлаб:

Улум ичра ўқур эсанг юз туман фасл,
Тамоми фаръу дин илми эрур асл, — дейди.

Яъни, дин илми — асл илди, бошқа илм-фанлар эса унинг шох-шаббалари, жузълари, қисмларидир. Зеро, дин, ахлоқ, маънавий олимлари пайғамбар ворисларидир. Шунинг учун Навоий: «Бировнинг қўли олимларга таъзим, қўлур гўё пайғамбарларга таъзим», — дейди.

«Кимйе саодат»ни форсчадан туркий тилга ўғирган, (Шарқий Туркистонда) Хўтан подшохи Азизшоҳ саройида хизмат қилган маърифатли олим Муҳаммад Исонинг (таржима муқаддимасида) ёзишча, Расули Акрам Байтул — Қуддусдан меърожга қўтарилган вақтда Бани Исроил пайғамбарларидан Мусо алайҳиссалом пешвоз чиқиб, расулуллоҳга иззат-ҳурматини билдирди. Сўнг Муҳаммад алайҳиссаломдан: «Сиз бир ҳадиси шарифингизда «Менинг умматларимдан чиққан уламолар Бани Исроил пайғамбарларидек», дебсиз. Шу сўзингизни нима билан ибтотлайсиз?» — деб сўрабди. Шунда Муҳаммад алайҳиссалом «Хужжатул ислом» унвони билан машҳур имом Муҳаммад Ҳаззолийнинг руҳини чақириб, Мусо алайҳиссаломга юзлаштирибди. Иккаласи озрок суҳбатлашгач, Мусо пайғамбар ислом уламоларининг Исроил пайғамбарларига тенглигини тан олиб, ҳазрати Мустафого ана таъзим қилибди. Табиийки, ислом миллатининг ҳар бир олими ҳам бундай юксак шарафга лойиқ эмас. Лекин Шарқ халқлари тарихида расулуллоҳ айтган мартабига сазовор буюк алломаларимиз кўпдир. Шулардан бири Навоийдан тўрт аср аввал Хуросонда, Тус яқинидаги Ҳаззоил қишлоғида таваллуд тоғган ва асрлар давомида Фарб ва Шарқ фалсафасин

XX асрда одамзод кўп ақл бовар қилмас афсоналарни тўқиди. Улар ҳақида ўқиб, тинглаб ўтириб ҳеч ишон-гинг келмайдди. Яна ким билсин дейсиз, оламнинг тур-ган-битгани сир-синоат. Ақл, яратувчиликнинг чеки йўқ. Одам боласи нималарни ўйлаб топмайди. Нималарни фикрламайди...

XX асрда дунёга келган энг сирлик илмлардан бири-нинг отаси Алберт Эйнштейн қазо қилганда, унинг яқин қавм-қариндошлари 1955 йилда АКШда олимнинг хоки билан бирга унинг аллақандай номаълум бир кўлөзма-сини ҳам қуйдириб кул қилиб шамолга совурган экан-лар. Машҳур олимнинг умрининг охириги йилларида яратган ишлари топилмаган. Олим уларни ўзи тирик-лигида инсоният бошига ха-тар солмасин деб, ёндириб юборган бўлиши мумкин де-ган тахминлар ҳам йўқ эмас. XX асрда одамзодга атом бомбасини тортиқ қилган Эйнштейн нимадан кўрқиб шундай қилди экан?

Астрофизик Морис Жес-суннинг гувоҳлик беришича, Эйнштейн ўлимидан бирмун-ча вақт олдин 1943 йилда «Элриж» эсминецида ўтка-зилган тажрибаларни илмий таҳлил этишга уринган. Ўшанда кемада жуда катта частотали магнит генератор-лар ишлатилган, улар ҳар-бий кема атрофида инсон ақли бовар қилмайдиган ҳайратомуз кучланиш муҳи-тини ҳосил қилган. Ҳар-бийлар шундай фавқулодда тажриба йўли билан ҳарбий кемаларни душманга кўрин-майдиган қиладиган ускуна яратишни мўлжаллашган. Бу мислсиз тажриба ҳеч қутил-маган натижалар берди.

Ҳарбий эсминец ўшанда кузатувчиларнинг кўз ўнгидан ва радарлар экранлари-дан бирдан ғойиб бўлди. Яна шуниси ҳам одамнинг ақлига сиймайдики, худди шу вақтнинг ўзида бу ҳарбий кемани Филадельфиядан жуда узоқда худди осмонда ҳаво тўлқинларида пайдо бўлгангайини кузатганлар.

Эсминец яна ўз жойида пайдо бўлгандан сўнг, таж-риба муваффақиятли чикди деб олимлар суюнганлар. Лекин кема экипажи аъзолари бу пайт жуда фожиали ҳодисаларни бошларидан кечирардилар. Кема ичида шундай ғалати-ғалати воқеалар рўй бердики, денгиз-чилар уларни бошдан кечириб жинни бўлиб қолдилар. Одамлар турган жойларида бир алфозда худди яхла-гандай бўлиб қотиб қолишар, кўздан ғойиб бўлишар, ҳавода эриб кетишар ва ҳеч қандай сабабсиз ўз-ўзи-дан ёниб кетар эдилар. Эсминецни кузатиб бораётган «Эндрю Фюресет» деб номланган кемадаги матрослар ва кирғоқдаги кишилар буларнинг ҳаммасини ўз кўзла-ри билан кузатиб турардилар.

Кўп ўтмай газеталар бу ҳақда айрим маълумотларни хабар қилдилар. Лекин ҳарбий идора дарҳол «Элриж» кемаси билан боғлиқ маълумотларни махфийлаштирди ва улар ҳақида ёзиш, сўзлашни тақиқлади.

Астрофизик Жессуп бу сирли ҳодисани уч йил ўр-

ганди. Лекин ҳеч қандай маълумотларни топиб бўл-мас, оғзини очган гувоҳлар ҳам қайғадир бутунлай ғойиб бўлган эдилар. Жессуп 1959 йилда бу фожиани боши-дан кечирган кишилардан бири К. Аллендени ахтариб топди. Лекин дарҳол унга текширишларни тўхтатишни маслаҳат беришди. Кўп ўтмай Жессупни ўз автомаши-насида газдан бўғилиб ўлган ҳолда топишди.

Ҳарбийлар ҳамаси, ўзлари билмаган ҳолда ўша таж-рибада Вақтнинг фавқулодда ўзгариши ҳодисасига дуч келган эдилар. Магнит майдонларининг дахшатли тит-роқларида Вақт ўз ҳолатини ўзгартирган эди. Вақтнинг бирдан тўхтаб қолиши ҳеч қандай муҳофаза қилинма-ган одамларга жуда дахшатли тарзда ўз таъсирини

майдиган қиладиган махсус қопламалар ясаётган бўл-ганлар.

Вақт ичига кириш, уни ўзгартириш билан боғлиқ ка-салликлар шуларнинг ўзигагина эмас.

«Феномен» комиссиясининг ҳужжатлари ичида одам-ларнинг бирдан қутилмаганда ёниб кетишлари билан боғлиқ бошқа ҳодисалар ҳам кузатилган.

Чунончи, 1990 йилнинг октябр ойида Волгограддаги Жирновск шаҳридан 40 чакирим узоқликда қўй-эчки бо-қиб юрган чўпон ўз шеригининг тўз ўнгида бирдан ёниб кетган. Унинг устига пўстинлар қашлаб базўр ўчириш-ган.

Узоқ тарих ҳам бундай ҳодисалар тўғрисида гувоҳ-ликлар қолдирган. 1725 йилда Реймс деган француз шаҳарчасида Милле номли кишининг хотини ёниб кет-ган. У шўрликни аввал сен ўлдиргансан деб айблашган. Лекин текширишлар аёл ўз-ўзидан ёниб кетганлигини тасдиқлаган.

XVIII асрда Касена шаҳа-рида графиня Банди жуда сирли равишда халок бўлган. Унинг қаравоти яқинида бир тўп кул ичидан икки оёғи, уч-та бармоғи ҳамда бош ча-ноғини топганлар. Шуниси ҳам борки, на унинг кўрпа-тушаги, на гилам, на полга ҳеч қандай ўт таъсир қилма-ган. Динопол шаҳри яқини-да икки констебел ёниб кет-ган аёлнинг жасадини то-пишган. Аёл устига кийган либослар эса бус-бутлиғича турган.

Ж. Темпл Жонсон деган адибни ўз квартирасида ўлиқ ҳолда топишган. Унинг бе-лидан пастки қисми тамоми-ла ёниб кетган. Бироқ на кийим-бошлари, на уй ичи-да ҳеч қандай ўт-оловнинг асорати бўлмаган.

1960 йилда Кентукки шта-тида йўл чеккасида турган машинадан беш кишининг танаси чиққан. Улар ҳаммалари ёниб кетганларида ма-шинада бемалол, эркин ўтирган бўлганлар. Бу иш тек-ширилганда уларнинг ҳеч қайсилари машинадан чи-қишга, ўтдан қутулишга ҳаракат қилиб кўрмаганликла-ри аён бўлган.

Бу мисолларнинг бари сирли оловнинг одам танаси-га ҳайратомуз таъсир қилиши, нарсаси ашёларга эса ҳеч қандай зийон етказмаслигини кўрсатади. Бунинг устига барча қурбонлар ўзларини бу балодан қутқаришга зар-рача бўлса ҳам уриниб кўрмаганлар. Аслида одамзод-нинг ёниши жуда қийин. Инсон танаси қарийиб сувдан иборат. Ҳатто қудратли чамқоқ урганда ҳам одам тўла ёниб кетмайди.

Лекин буларнинг бари биз ўрганиб қолган одатий Вақт ичида бўлиши мумкин. Бироқ Вақт нол ҳолатига тушиб қолса, инсон вужуди «қотиб қолиш», «тўқилиб тушиш» ва «кулга айланиш» ҳолатларини ўтайди.

Вақт азалий. Уни фавқулодда ўзгартаришга ури-нишларнинг оқибати эса ҳаммиса фожиали...

В. ЧЕРНОБОРОВ
«Наша газета»нинг 1997 йил 18 июл сонидан

МАЛҲАМ

Барот Исроил кўпни кўрган, тажрибали шоир. Унинг қатор назмий ва насрий китоблари нашр этилган. Шоирнинг жуда кўп шеърлариға бастакорлар қўй басталаган. Улар тўй ва байрамларда, турли томо-шаларда хонандалар томонидан ижро этилиб, қўшиқ шинавандала-рига шавқ завок бериб келмоқда.

Шу пайтатча уни шоир, публицист, қўшиқнавис шоир сифатида билардик. «Меҳриғиб» тўплами босилгандан сўнг билсам, у таъобат-дан ҳам яхшигина хабардор экан. Китобни ўқиб, Баротнинг авлодла-ри табиб ўтган бўлса керак, деган фикр кўнглимдан ўтди. Бир куни ўзига: «Табиб экансиз, билдирмай юрибсиз-а!» дедим. У «Йўқ, та-библик қилмайман, лекин ўзим учун таъобатни ўргандим», деб ки-тоблардан ўқиганларини, кескаллардан эшитганларини жамлаб, ушбу тўпламни ёзганлигини айтди.

Халкимизда «Ким табиб, бошидан ўтган табиб!» деган нақл бор. Дунёда бемор бўлмаган, дард чекмаган одам йўқ. «Танаси бошқа дардингчи тушунмас» дегайлар. Дард азобини дард чекканлар билди. Шоирнинг ўзи таъкидлашича: «Мен меъда-ичак яллиғланишини даволаш учун кўп дориюлар ичдим, шифоси бўлмади, охири халқ таъо-батидан фойдаланиш йўлларини изладим», дейди. Барот тоғли қиш-лоқда тутилган. Бизга маълумки, шифобахш гиёҳлар кўпроқ тоғ ва тоғ этакларида битди. Болалиқдан кўриб, билганлари китобни ёзишда қўл келган.

Биз биламизки, ўтмишда тиббий рисоаларнинг бир қисми шеър билан ёзилган. Ибн Синонинг «Уржуза» деган каттагина шеърий ри-соласи бор. Бошқа табибларнинг ҳам шу усулда битилган рисоалар-и мавжуд. Айримлари кейинги йилларда босилиб чиқди. Бунақа асарлар янглишмасам,кейинги юз йил чйда босилмаган, халкимиз улар-дан беҳабар эди. Нашр этилган китобларда малҳам гиёҳлар номи арабча ё форсча берилган. Булунги китобдон биламиди. Шу жиҳатдан Барот Исроилнинг асари ўқувчи, дардмандларга катта ёрдам беради. Малҳам ўсимликларнинг номи хозирги замон ўзбек тилида ифода-ланган. Изоҳларда ҳар бир гиёҳ малҳамини қандай тайёрлаш усул-лари аниқ ёзиб қўйилган.

Хозирги даврда малҳам ўсимлик ва гиёҳларнинг шифобахш хусу-сиятларини билиб, хабардор бўлиб, ундан фойдаланиш қанчалик фойдали эканлигини ҳисобга олиш жоиз. Шу нуқтаи назардан шоир-нинг китоби не чоғли зарурлигини ҳамда амалий аҳамияти катта экинлигини тушунамиз. Ҳар бир гиёҳнинг Лукмони Ҳаким билан қил-ган мулоқоти шеър билан раван ёзилгани учун осон тушунилади. Афсонавий табиб Лукмони Ҳакимнинг ўсимликлар тилини билиши ҳақидаги бадий тўқимадан ижодкор ўринли фойдаланган. Яна наср-дан кура, наср йўлини афзал билиб, унга шеърда қисқа, аниқ, лўнда тавсиф берган. Бу тез ёдда қолади. Айниқса ёш, авлодинчи хотира-сига осон ўрнашади.

Барот Исроил китобида кўплаб гиёҳлар номининг аниқ жавоби бор. Масалан, Арпабодийёга берилган изоҳлардан иккитасини келти-рамиз: 1. Арпабодийё — шивит, укрпосини кўпийлик ўсимлик, у қўкат ҳам. Езда уни қуритиб, уруғи билан майдалаб, элакдан ўткази-лади. 2. Дамлама-қопқоқли сирланган ёки шиша идишга 10 гр. ўсим-лик талқонига 100 гр. сув қўйиб, уни кастролга солиб, 15 дақиқа қайнатлади. Сўнг совитилиб, доқада сузилди. Ҳар куни овқатдан ярим соат олдин 50 граммдан уч маҳал ичилади.

Изоҳларни ўқиган бемор жони оғриганди нима қилиш лозимлиги-ни энди билди. Кимёвий дориюлари ичиб, бир қилди икки бўлиб, кийнаиб, ўртаниб юрмайди.

Шунингдек, китобда анжир, андиз, бўймадарон, гулқоқи, исмамоқ, кийикўт, жамбил, исирик, итузум, пиёз, қовул, меҳриғиб каби қатор гиёҳлар, ёнғоқ, дўлана, назматак, чилонжидда, ўрик сингари дархат мевалари, қартошқа, шолғом, помидор, турп, сабзи каби сабазот ва тарвуз, қровн ҳамда ҳовоқ сингари полиз маҳсулотларининг шифоба-хш хусусиятлари ҳақида мухтасар, маълумотлар берилади.

Барот Исроилнинг билим ва тажриба натижаси бўлган бу китоби ҳақида қўп яхши гаплар айтиш мумкин. Мен эса хулоса сифатида, бу тўпламни кўпроқ нуқсуда нашр этишни тақлиф қилардим. Олдиндан оққан сувнинг қадри йўқ дегаларлариди, шояд одамлар ўз атрофига, оёғи остига қарашни ўрганишса, мустамлақачилик даврида унутилиб кетган беназир ва беминнат неъматларимиздан фойдаланишни зора эсга солишса.

Бу китоб катталар учун ҳам, ўқувчи болалар учун ҳам беҳад фойдали китобдир. Уни ўқитувчилар табиат дарсларида ўқиб берсалар ёки дарсдан кейин ўқиниши тавсия этсалар, нур устига нур бўлади.

Маъруф ЖАЛИЛ

БААКИ СУКУТНИНГ МАЪНОСИ КЎПДИР...

Ўлимдан кўрқардим кўрқандек тундан,
Йирокроқ юрмоқни истардим ундан,
Энди-чи, англасам у менда яшар,
Ҳеч қочиб бўлурми, ахир, яқундан.

Дунёни бўлишга кўп тиришдик биз,
Сен бўлдинг ул томон мен-чи бул томон,
Ўзимиз емоққа ҳўп эришдик биз,
Кетар йўлимиз эса эрди бир томон.

Бошингга не келса, қисматинг бори,
Ҳеч кимса ўзидан кетолмас нари,
Ўзганинг тақдирин кийиб ҳам бўлмас,
Эшакни безамас отнинг эгари.

Умримни неларга сарфладим, э воҳ,
Қилишим хатодир, терганим гуноҳ,
Имтиҳон кунида олдингга қандай
Бу шувут юз билан бораман, Аллоҳ!..

Мен ўзни хавасдан, эрмақдан тийдим,
Иносфим, йймоним емақдан тийдим,
Неники сўйлабдир оқибат хато,
Худа-бехудага демакдан тўйдим.

Ҳаққоний шеъримни айтолганим йўқ,
Балки уни айтиш кўлимдан келмас,
Ҳаққоний шеър балки сукутдир.

Жаҳолат ўткинчи, ғамлар ўткинчи,
Вактинча йўлидан адашган одам,-
деб ўзимни ўзим алдаб яшайман...

Сен ҳам одамлардек яшашни ўрган,—
Доя уқтирдан муштипар онам.
Менинг талаш оламга киргим келмайди...

Биз энди сен билан узоқ яшаймиз,
Бир вужудни иккимиз бошпана этиб,
Сен менга шунчалар содиқсан, ҳижрон...

Шодмон ЖҲРАЕВ

Яна қудсия қалималаридан. Увайс Қараний (Аллоҳ ундан рози бўлсин) руҳониятига таважҷуҳ қилганимда, бу таважҷуҳ асари зоҳирий ва ботиний алоқалардан тўлиқ ўзлиш ва бутунлай айрилиш тарзида сезилар эди. Авлиёлар пешвоси Ҳожа Муҳаммад Али Ҳаким Термизийнинг (Аллоҳ руҳини муқаддас қилсин) руҳониятига таважҷуҳ қилсам, бу таважҷуҳнинг таъсири тўлиқ бесифатлик тарзида зуҳур қиларди. Бу таважҷуда қанча сайр қилсам ҳам, ҳеч қандай таъсир ва сифат аён бўлмас эди.

Рухоният вужуди ҳақиқатнинг чегарасиз нурлари ичида маҳв бўл-ган, одам қанчалик ўзидан мавжудлик қидирмасин ва идрок сармо-сини ўзидан изламасин, бесифатлик ҳамда баняхоятликдан ўзга нарсани кўрмайди. Бу сўзалари сулуқ ва ҳолларининг бошланиши ҳақида ҳўқоят қилаётганликларидан ва улуг машойиқлар. (Аллоҳ улардан рози бўл-син) руҳониятига таважҷуҳ қилганларидан, ҳар бир таважҷуддан топ-ган таъсирларини баён қилаётганларидан тилга олган эдилар. Айтган эдиларки, авлиёбўлуқлар ҳар хил бўладилар, баъзилари бесифату бенишон, баъзилари эса сифат билан бўладилар, баъзилари эса си-фатдан нишонга толган бўладилар. Масалан, у маърифат аҳлидир ёки муомала аҳлидир ё муҳаббат аҳлидир ёки тавҳид аҳлидир, дейиш-ди. Авлиё ҳолининг мукаммаллиги ва даражасининг нўҳоятга етган-лигини бесифатлик, бенишонлик билан изоҳлайдилар. Бесифатлик Аллоҳдан юз берувчи кашф ҳолатига ишоратдики, бу жуда олий маком ва жуда азиз даражадир. Бу ибора ва ишора мазкур мартаба-нинг асл муҳияти ва ҳақиқатини англатишдан оҳижидир. Бу сўзлар ўртача мартабадагиларга бесифат-лик нима эканини идрок қилишлар-и учундир ва бу сўзлар мубтадий (янги бошловчилар) учун эмаскин, улар буни идрок қилишдан бутун-лай оҳижидилар. Назм:

Мазмун:
У илмимиздан юқори
ва англасдан узоқ,
Унинг зоти ўз борлиги ичида
бенишондир.
Ундан нишон қидирганлар бе-
нишонликдан ўзга
нарсани топмади,
Ҳеч ким унга жон фидо
қилишдан ўзга чора топмади.
Агар уни аёниқда қидирсанг,
ниҳон бўлади.

Ниҳонликда қидирсанг, аён бўлади.
Ҳар икковидан қидирсанг, қидирчи, У ҳеч нарсасга ўхшамайди,
Қидирган пайтнингда У бу икки ҳолдан ташқари бўлади.
Жимимиздан У юз минг марта олийроқдир,
Нима деб айтсам ҳам, У айтганларимдан юксакроқдир.
Уни на шарҳлаб бўлади-ю ва на сифатлаб,
Шу сабабли оҳижалик билимимизга ҳамроҳ бўлди.
Бу бесифатлик мартабасининг қамоли Ҳазрати Саййид ул-мурса-ли (Муҳаммад) саллаллоҳу алайҳи васалламга насиб этган бўлиб, барча аёнби ва авлиёлар ўз мартабаларига мувофиқ ул зотнинг саод-дат бирмонидан бошқ терувчилардир. Улар (Расулulloҳнинг) муқад-дас хотинларидан мадад олиб, бу мартабанинг даражалари узра та-раққий топадилар. Ҳазрати (Расул) саллаллоҳу алайҳи васалламга махсус бўлган «макоми маҳмуд» бу зотдаги шу мартабанинг қамолига ишоратдир.

Бесифатлик мартабасининг ҳосиятлари шундайки, бу мартаба со-ҳиб тамкин (викор) аҳлидан бўлади, суҳбат тўфайли қалби муқалли-би қалб (қалбини ўзгартирувчи зот) суҳбатига туташган бўлади, барча Илоҳий сифатлар ва ҳулқлар билан ҳулқланган ва сифатланган бўла-ди, ботиний ҳолларини ўн тасарруфи остига олган бўлади, шунинг учун уни «абулвақт» (вақт отаси) дейдилар. У ўз хоҳиши билан бир сифатдан иккинчи сифатга ўта олади, башарият вужудининг боқийли-гидан тамоаман софланган бўлади. Шу маънода айтдиладар:

Мазмун:
Сўфи — бу оламда ибул вақт (вақт ўғли) бўлади,
Лекин у вақту ҳолдан озодрди,
Ҳол унинг аҳд ва раъйига боғлиқ бўлиб,
Жаҳонга оро берувчи раъйига қарадидир.
Яна қудсий қалималаридан. Ботин таҳоратини зохир таҳорати бил-ан қўшишлар, токи хотирангиз ҳам бўлур. Ботин барқарорлиғи шу-ки, тавҳид қалимаси остида барча руҳий ва жисмоний таваллуқлар (чағлитувчилар) йўқ бўлади ва бу таваллуқларнинг йўқ бўлиши аҳвол (ҳол) барқарорлигини ҳосил қилади. Аҳвол барқарорлиғи афёол (фёъл) барқарорлиғига далил бўлиб, бу Худойи таолонинг амру наҳийига (буюрган ва қайтарганларига) бўйинсуниш ва Ҳақ субҳонаҳу аза ва жалланинг фармонларини улуг деб билишдир. Афёол (фёъл) барқа-рорлиғисиз аҳвол (ҳол) барқарорлиғи маълум бўлмайди. Қандай бўл-

масин, бу йўлнинг йўлловчисига керакли жойга ета олиши учун ра-виш ва қўшиш зарур. Равиш — авлиёбўлуқларга нисбатан адаб қи-даларига риоя қилиш, қўшиш — Ҳақ субҳонаҳу ишларида ғайрат қи-лиш ва маълум бўлган нарсаларга амал қилиш.

Нимаики айтган бўлсам, зарурий нарсалардир ва уларга амал қилмоқ керак. Қўйлайдиган ишларингизни нега гапирасизлар? Бу оғир ишдир. «Фазқуруни азқуруки» (Сизлар мени ёдласанглар, мен ҳам сизларни ёдлайман) Ҳақ субҳонаҳу таолонинг зикри — уни ёдда тутишдир. Қўрилган ва билинган ҳар бир нарсанинг барчаси ғайрдир ва ҳисобдир (тўқсидир), «Ла» (Ла — «ла илаҳа илаллоҳ»даги «ла» (йўқ) сўзи) қалимасининг ҳақиқати билан уларни рад этиш ва кетка-зиш керак. «Нафли ҳавотир» (фикрларини қўвиш) сўзининг улуг шарт-ларидан бири бўлиб, адамнинг (йўқликнинг) тасарруфисиз вужудга келмайди. Адам тасарруфи эса Илоҳий ҳазаба натижаси орқали хо-сил бўлиб, бу ҳол унингсиз (яъни, илоҳий ҳазабасиз) қамолга ет-майди. «Вуқуф» (воқиф бўлиш, қалбдан хабардор бўлиш) шундайки, у орқали ҳазаба таъсири мутлолаа қилинади ва бу таъсир дилда қарор топади. Қалб зикрида «риоятӣ адад» (сонга эътибор бериш, яъни зикрда «ла илаҳа илаллоҳ»ни тоқ айтиш) тароққ ҳаёлларни бир жойга йиғишдир. Қалб зикрида адад (сон) йигирма биттадан ошса ва таъсир сезилмаса, бу амалнинг баҳосиллиғига далилдир. Қалб зикрининг таъсири шундайки, «нафӣ» («ла илаҳа» дейилган вақт) замонида ба-шарийлик вужуди йўққа айланади, «иисот» замониди («иллаллоҳ» тилга олинган вақтда) илоҳият, ҳазабаларининг тасарруф белгилари сези-лади. Шўнинг учун Худованди таоло «Қаломӣ Маждӣ»да буюради:

Қамолот фазосидан нурлар Ҳожа Муҳаммад ПОРСО

РИСОЛАЙИ ҚУДСИЯ

Таржимаси: Сизлардаги нарсалар йўқ бўлиб кетади. Аллоҳ ҳўзурдаги неъматлар эса боқийдир.

Бу оятнинг маъносини шундай тушуномқ лозимки, иймон аҳлидан вужудга келадиган ишлар ишлар ва қиройли феъллар Худованди аза ва жалланинг қабулига ўтганда «индаллоҳ» (Аллоҳ маъносиди) бўла-ди. Амалнинг қабул бўлганилик аломати эса башарият вужудининг йўқ бўлиши ва Илоҳий ҳазаба тасарруфи белгисининг пайдо бўлишидир.

Аллоҳ сени бўрдан ўрғанганлар!
Билгинки, басират аҳли (Аллоҳ уларнинг руҳларини шод қилсин) айтган баъзи фойдали сўзларнинг давомии шуки, барча ибодатларни-нг боши Аллоҳни зикр қилишдир. Бу улуг саодатга шундай кишилар ета олганларки, улар учун бу оламда Аллоҳ таолога нисбатан унс (алоқа) ва муҳаббат ғолиб эди, унсу муҳаббатнинг ғалабаси эса Ҳақ субҳонаҳу ва таолонинг доимий зикриси ҳосил бўлмайди. Мусул-монликнинг асоси «ла илаҳа илаллоҳ» қалимасидир ва бу зикрининг айнаи ўзидир. Бошқа ибодатларнинг барчаси мана шу зикрни мустах-камлашдан иборат. Намоз — ҳақ зикрини ҳайбат ва таъзис билан дилда янгилашдир. Рўзадан мақсад — шаҳавотни (хоҳишларни) син-дириш, бу орқали дилни шаҳавот заҳматларидан халос этиш, соф-лаш ва зикринг қароргоҳига айлантиришдир. Ҳаждан мақсад — Худо уйининг зикридир. Юзига қўришдан олиннадиган шавқ, дунёни тарқ этиш, шаҳавот ва маъсийдан (маъсийлардан) узоқ бўлиш — зикр-нинг фароғатли бўлиши учундир. Амру наҳидан мақсад ҳам зикрдир.

Зикринг ҳақиқати шуки, ҳар қандай нарсасдан қўл ювилади. Ҳаз-рати Илоҳий муҳаббатидан ўзга ҳеч бир нарсасга илтифот қилин-майди. Унинг учун Ҳақ субҳонаҳу ва таолонинг тоатишдан ўзга тоат қилмадиган ҳеч Маъбуд бўлмайди. Зикр ҳақиқатининг белгиси шунда-ки, амру наҳӣ вақтида Худованди таолони ёдда сақлайди. Унинг фар-монларини бажаришга бел боғлайди, аҳс ҳолда, унинг зикри нафси-нинг ҳадисидан (сўзидан) ўзга нарсга эмас.

Шартлардан яна бошқалари шуки, талабда содиқ бўлсин, талаб ва сулуқ йўлини қидиришда унга қамол ҳосил бўлсин, токи уни нима нарсга сулуқдан қайтарса ва унга монёв бўлсин, шу нарсасдан дахшатга тушсин ва ундан қочсин. Вужуддан ҳам қочсин, то ҳамма нарсасдан юз ўгира олсин ва Ҳақ таоло зикрига доимий машғул бўлосин:

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 0546.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табок.
Саҳифаловчи Холмда Исмолова
Газета IBM компютериди терилди
ва саҳифаланди.

Манзилмиз: Ташкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашрийат-матбаа консерни
босмаҳонаси. Манзили: Ташкент
шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Бектемир ПИРНАФАСОВ

Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош
муҳаррир:
Иброҳим
ҒАФУРОВ

Масъул
муҳаррир:
Абдунаби
ХАЙДАРОВ